

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Psychologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Diplomová práce

Bc. Cyril Kunšta

Agresivita, hostilita a její vliv na interpretaci sociálních situací

**Aggression, hostility and its influence on interpretation of social
situations**

Praha 2016

Vedoucí práce: Hedvika Boukalová, PhDr., Ph.D.

Na prvním místě bych chtěl poděkovat PhDr. Hedvice Boukalové, PhD. za její podporu, odborné vedení mé práce, vzhled do problematiky, pomoc se sestavením testové baterie a také za to, že jsem se na ní mohl obrátit s jakýmkoliv problémem a vždy mi pomohla najít cestu, jak jej vyřešit. Zkrátka, nemohl jsem si vybrat lépe.

Na dalších místech bych rád poděkoval Mgr. Teitlové z VV Pankrác, za pomoc při výzkumu ve vězení, dále plk. Mgr. Petru Sukovi, řediteli VV Pankrác za umožnění výzkumu a doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, PhD. za pomoc s oslovením věznic.

Dále bych chtěl poděkovat Prof. Kennethu Dodgovi, Prof. Johnu Coiemu a Prof. Bradu Bushmanovi za poskytnutí materiálů a informací ke zkoumané problematice. Nakonec bych chtěl poděkovat Mgr. Zdeňku Bartošovi za gramatickou korekturu a přátelské rady.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15.7. 2016

.....
Cyril Kunšta

Abstrakt:

Cílem diplomové práce bylo prozkoumat souvislosti mezi agresivitou a interpretací nejasných sociálních situací. V teoretické části práce autor popsal vybrané teorie agresivity, zabýval se zdroji agresivity a také kriminální agresivitou s přesahem do typologie pachatelů násilných trestných činů. Popsal také problematiku nejasných sociálních situací a fenomény s tím spojené. V empirické části bylo hlavním cílem prozkoumat souvislost agresivity a interpretace nejasných sociálních situací, porovnat soubor vězňů odsouzených za násilné trestné činy (n=30) se srovnávací skupinou (n=30) v agresivitě zaměřené na okolí, chápání nejednoznačných sociálních situací a vnímané sociální hodnotě. Ke zkoumání chápání nejasných sociálních situací byly použity metody DSS a SIP-AEQ, pro exploraci agrese zaměřené na okolí Rosenzweigův PFT a pro vlastní vnímanou sociální hodnotu metoda SWS. Ze čtyř hypotéz byly potvrzeny dvě.

Klíčová slova:

agresivita, nejasné sociální situace, násilné trestné činy, sociální hodnota

Abstract:

Goal of a master thesis was to explore connection between aggression and interpretation of ambiguous social situations. In theoretical part of thesis author described theories of aggression, he was dealing with sources of aggression and also with criminal aggression with an overlap to typology of violent offenders. Author also described the problematic of ambiguous social situations and phenomena connected with it. In empirical part of thesis the main goal was to explore interconnection between aggression and interpretation of ambiguous social situations; and to compare group of inmates convicted for committing a violent crimes (n=30) with comparison group (n=30) in external aggression, understanding of ambiguous social situations and perceived social worth. For the purpose of exploring ambiguous social situations, methods DSS and SIP-AEQ were used. For exploring of external aggression were used Rosenzweig's PFT and for perceived social worth the SWS method. Two of four hypotheses were confirmed.

Keywords:

aggression, ambiguous social situations, violent crimes, social worth

„Ten, jenž bojuje s monstry, by si měl dát pozor, aby se sám nestal monstrem. A pokud zíráte do propasti, tak propast zírá zpátky do vás.“

Friedrich W. Nietzsche

Věnuji rodičům a dědovi Josefovi († 2011)

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Agresivita a agrese	10
1.1 Vymezení základních pojmů.....	10
1.2 Teorie agresivity.....	10
1.2.1 Model zpracování sociálních informací.....	11
1.2.2 Zillmanova teorie transferu podnětů.....	12
1.2.3 Kognitivně neo-asocianistický model.....	12
1.2.4 Všeobecný model agresivity	13
1.3 Dělení agresivity	14
1.3.1 Benigní agrese.....	14
1.3.2 Maligní agrese.....	14
1.3.3 Hostilní agrese	14
1.3.4 Instrumentální agrese	15
1.3.5 Relační agrese	15
1.3.6 Kriminální agrese.....	15
1.4 Formy a projevy agrese	15
1.5 Zdroje agresivity	16
1.5.1 Biologické zdroje agresivity a kriminality.....	16
1.5.2 Sociokulturní zdroje agresivity a kriminality	17
2 Kriminálna a kriminální agrese	19
2.1 Kriminálna	19
2.2 Pachatelé kriminálních činů	20
2.3 Typologie pachatelů násilných trestných činů	24
3 Nejasné sociální situace a sklony k agresii.....	28
3.1 Nejasné sociální situace	28
3.1.1 Nejasné sociální situace v dětství a dospívání	30
3.1.2 Nejasné sociální situace a vliv skupiny	31
3.1.3 Duševní poruchy a onemocnění a nejasné sociální situace	32
3.2 Hostile Attribution BIAS	33
3.2.1 Hostile attribution bias a vnímaná sociální hodnota	36
EMPIRICKÁ ČÁST	37

4	Výzkumný problém a cíl výzkumu	37
4.1	Výzkumný problém.....	37
4.2	Výzkumný cíl	37
5	Hypotézy.....	38
6	Metodologický rámec	39
6.1	Typ výzkumu	39
6.2	Metody sběru dat.....	39
6.3	Sběr a analýza dat.....	42
6.4	Specifika sběru dat ve věznici.....	43
6.5	Výčet spáchaných trestných činů u vzorku vězňů	45
6.6	Charakteristiky zkoumaného vzorku.....	45
6.7	Etické aspekty	46
7	Výsledky.....	47
8	Diskuze	51
9	Souhrn.....	57
	ZÁVĚR	59
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
	SEZNAM TABULEK	74
	PŘÍLOHY	75

ÚVOD

V roce 2015 bylo v České Republice spácháno a nahlášeno 4.149 násilných trestných činů, vyvstává však otázka, kolik jich zůstalo nehlášených? I přes případnou spekulaci o dalších, doposud nehlášených násilných trestných činech, se jedná o velmi znepokojivý počet, jelikož to znamená, že každý den bylo průměrně spácháno zhruba 11 násilných trestných činů. Agrese a násilí je jak mezi laiky, tak odborníky značně diskutovanou problematikou, bylo vytvořeno mnoho modelů a teorií agresivity, všechny si dávaly za cíl vysvětlit a pochopit příčiny vzniku agresivního chování. Problematika sociálních situací a jednání v těchto situacích je také v mnohých učebnicích a knihách sociální psychologie značně rozpracována. Nejasné/nejednoznačné sociální situace a chování jedinců v nich, však dle autorova mínění nejsou dostatečně prozkoumány a popsány. Rozhodl se tedy ve své diplomové práci věnovat agresivitě, zejména kriminální, v nejasných sociálních situacích.

Proč lidé jednají agresivně? Proč jsou někteří jedinci vyprovokováni podněty, které by jiné nechaly zcela chladnými? Proč nereagujeme na nejasnou sociální situaci všichni stejně? Je možné, že vězni trestaní za násilné trestné činy mají tendence interpretovat nejasné sociální situace jako nepřátelské a reagovat proto agresí? V bakalářské práci autor nezjistil statistickou významnost mezi agresivní interpretací sociálních situací a trestným činem, za nějž byl vězeň trestán. U žáků základní školy se však souvislost mezi sklony k agresi a agresivní interpretací situací našla (Kunšta, 2014). Autor se proto v diplomové práci rozhodl zaměřit na vězeňskou populaci, odhodlán prozkoumat vztah mezi agresivitou a interpretací nejednoznačných sociálních situací na větším výzkumném vzorku a s větším množstvím metod sběru dat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Agresivita a agrese

1.1 Vymezení základních pojmů

Důležitou věcí, kterou je třeba na začátku práce udělat, je definice pojmů, které jsou pro tuto práci klíčové. Nejprve je důležité vyjasnit si rozdíl mezi agresivitou a agresí, kdy *agresivita* je označením pro sklony k útočnému chování vůči jiným lidem (Fischer, Škoda, 2009) a je také, jak píše Berkowitz (1993) považována za osobnostní rys a relativně trvalou pohotovost k agresivním aktům v různorodých situacích. *Agrese* je oproti tomu definována jako chování, které je zaměřeno na poškození a ublížení jiné osobě, nebo osobám (Berkowitz, 1974). Vidíme tedy, že agresivita je pouhou tendencí k chování a agrese je jejím projevem.

Hostilita je chápána jako nepřátelský postoj vůči ostatním lidem, přičemž je zaměřena všeobecně (Berkowitz, 1993). Termín *násilí* je fyzickou agresí, která má za následek těžké důsledky (Anderson, Huesmann, 2003) a jak uvádí Fischer a Škoda (2009) je to termín užívaný pro chování lidí.

1.2 Teorie agresivity

Prvními modely agresivity byl *Psychoanalytický model*, jenž vytvořil Sigmund Freud, který chápal agresivitu jako vrozený pud, který směřuje jedince k destruktivnímu chování a věřil, že člověk není přirozeně dobrý. Dalším z téměř historických modelů je *model Etologický*, jenž formuloval Konrád Lorenz, který chápe agresivitu jako základní instinkt zajišťující rozšiřování genů a sloužící k selekci silných a slabých organismů (Lovaš, 2010).

Staršími, sociálně psychologickými modely je *model frustrace – agrese*, vytvořený Dollardem a Millerem, který stojí na teorii, že agresivní reakce je v každém případě reakcí na prožívanou frustraci, přičemž frustraci lze redukovat agresivním jednáním. Dalším modelem je *model sociálního učení*, který zformuloval Albert Bandura. Podle modelu sociálního učení agresivitě, je agresivní chování naučeno pozorováním svého okolí, přičemž pokud je posilňované, je zde tendence toto jednání opakovat, podle Bandury je

agresivní jednání zařazeno v jakési databázi používaných a hypoteticky použitelných vzorců chování (Lovaš, 2010).

Rozhodl jsem se těmto modelům dopodrobna nevěnovat, ale zaměřit se na sociálně psychologické teorie agresivity, které s mou diplomovou prací více souvisí.

1.2.1 Model zpracování sociálních informací

Social information processing model, tedy model Zpracování sociálních informací zformuloval Dodge (1986) a přepracoval Crick a Dodge (1994). Model zpracování sociálních informací popisuje proces zpracování informace přicházející ze sociálního prostředí, jakožto mechanismus, který následně spustí proces výběru vhodné behaviorální reakce na stimulus.

Celý proces probíhá podle autorů (Dodge, 1986; Crick, Dodge, 1994) následovně:

- 1) kódování sociálních podnětů
- 2) interpretace podnětů
- 3) ujasnění cílů
- 4) vytváření odpovědi
- 5) rozhodnutí o odpovědi
- 6) provedení behaviorální odpovědi

V případech prvních dvou bodů se jedinec selektivně zaměřuje na konkrétní podněty přicházející ze sociálního prostředí a na základě těchto podnětů interpretuje kontext situace, tedy i záměr dalších lidí v sociální interakci. V následujících třech bodech se z dlouhodobé paměti vynořují vzpomínky na předešlé sociální situace a případné reakce a formuje a vybírá se možná odpověď, která je, jak je avizováno v bodu posledním, provedena (Crick, Dodge, 1994).

V tomto procesu je každý z bodů ovlivněn a zároveň ovlivňuje jakousi naši vnitřní databázi vzorců sociálního chování. Tato databáze obsahuje vzpomínky na minulé sociální situace, zažitá sociální pravidla, schémata a vzorce a sebou částečně utvořenou a částečně internalizovanou znalostí sociálně vhodného a nevhodného chování. Pokud je tato vnitřní databáze zaplněna konfliktními, hostilními a jinak nepříjemnými zážitky pramenícími

z interakcí se sociálním prostředím, pak může být narušena znalost toho, co je správné a nesprávné, nebo co je vhodná a nevhodná odpověď na sociální situaci (Dodge, 2006).

1.2.2 Zillmanova teorie transferu podnětů

Zillman a Bryant (1974) provedli studii, kdy účastníky rozdělili do dvou skupin, přičemž v jedné ze skupin byli účastníci podrobeni nabuzujícímu úkolu, tedy jízdě na kole a v druhé skupině lidé prováděli nenabuzující úkon. Po provedení úkolu byli účastníci cíleně uraženi. Zatímco byli respondenti provokováni urážkami, jedna ze skupin byla stále nabuzena z jízdy na kole, tedy měli stále zvýšený krevní tlak, druhá skupina nabuzena nebyla. Po době, kdy se ve skupinách nabuzení vyrovnalo, tedy v první skupině snížilo, dostali účastníci možnost se bránit urážce a odpovědět. Účastníci, kteří byli nabuzeni během urážení (jízda na kole) se ukázali v odpovědích jako více agresivní, než účastníci skupiny, která nebyla nabuzena. V dalších dvou kontrolních skupinách, kdy respondenti nebyli uraženi, nemělo nabuzení žádný efekt na pozdější agresivitu.

Tedy účastníci provokovaní ve stavu nabuzenosti misatribuovali svou nabuzenost jako způsobenou urážením, v tom případě došlo k tomu, že jelikož se cítili nabuzení, zatímco je někdo provokoval, domnívali se, že ona nabuzenost je hněv, a proto se později chovali agresivně. Na druhé straně nenabuzení jedinci neměli onen arousal, který by si mohli splést s hněvem. Dvě kontrolní skupiny pak prokázaly, že ona zvýšená agresivita nebyla pouze funkce zvýšeného nabuzení (Zillman, Bryant, 1974).

1.2.3 Kognitivně neo-asocianistický model

Model kognitivně neo-asocianistický (Berkowitz, 1989) je původně rozšířením modelu frustrace – agrese Dollarda a Millera, o kterém byla řeč výše. Podle Berkowitz a Harmon-Jones (2004) neo-asocianistická teorie vysvětluje, že averzivní stimulace predisponuje jedince k negativním náladám, což automaticky aktivuje pocity, vzpomínky a myšlenky, které jsou asociované s hněvem, nebo přímo s agresivní reakcí. Tento model nám poskytuje příklady pro sociální situace, které pravděpodobně aktivují hněv a s ním spojené agresivní chování. Negativní nálada může vyvolat hněv a afektivní agresi, není však pravidlem, jak uvádí Berkowitz (1990), že bude hněv v každém případě u jedince pozorován i po vysloveně nepříjemném okamžiku, jelikož ho jedinec nemusí manifestovat.

Vnější stimuly, které mají potenciál vyprovokovat v jedinci agresivní reakce, také mají nějakou souvislost s agresivitou, byť nepřímou. Ve většině případů asociace stanovují, nebo významně upřesňují význam stimulu (Berkowitz, 1993).

Příklad takových stimulů zahrnuje studie Berkowitza a LePageho (1967), kteří zkoumali agresivitu v souvislosti s asociacemi, které se dostavovaly respondentům v přítomnosti vystavovaných zbraní. Bylo zjištěno, že zbraň je mnoha jedinci vnímána jako zařízení určené k zabíjení druhých lidí a tak její pouhá přítomnost v místnosti, kde byli situováni respondenti, častěji aktivovala agresivní myšlenky a motorické odpovědi.

Z každodenního života jsou provokujícími stimuly například frustrace, provokace, hlasité zvuky, nepříjemné teploty, popřípadě i pachy (Berkowitz, 1993).

1.2.4 Všeobecný model agresivity

Bushman a Anderson (2002) shrnuli poznatky jiných modelů a teorií agresivity a vytvořili jediný, celistvý model, který vysvětluje agresivitu v chování mnohosti motivů a poskytuje vhled do způsobů redukce agresivity. Je to také jediný model, který syntetizuje biologický osobnostní vývoj, sociální procesy, základní kognitivní procesy, krátkodobé a dlouhodobé procesy a rozhodování.

Ve Všeobecném modelu agresivity jsou zdůrazňovány tři kritická stádia, která rozpracoval Anderson, Buckley a Carnagey (2008) pro jednodušší porozumění agresivní epizodě:

1. Osoba a situace
2. Přítomné vnitřní stavy, jakožto například kognice, arousal a efektivita
3. Výstupy pochopení situace a rozhodnutí k jednání

Všeobecný model agresivity si také, mimo vysvětlení příčin agresivního chování, klade za cíl poskytnout možnosti intervenovat a snižovat agresi a násilí tím, že bývá aplikován i na problematiku mimo laboratoř, například na případy domácího násilí mezi partnery, mezi-skupinovou agresivitu a suicidia (DeWall, Anderson & Bushman, 2011).

1.3 Dělení agresivity

Dělení agresivity je spletité a často definice mluví o tomtéž, jen pro definování užívají jiných slov a termínů. Začátkem by bylo dobré začít s obecnými definicemi E. Fromma (1997), který přispěl s termíny:

1.3.1 Benigní agrese

Jedná se o termín popisující obrannou agresi, která má za úkol zajistit přežití organismu likvidací ohrožujících faktorů. Typicky se tento druh agresivity objevuje u zvířat, nicméně i člověk je fylogeneticky naprogramován k reakci *fight or flight*¹ v případě, že je ohrožen na životě, zdraví nebo svobodě. Rozdílnost v tomto druhu agresivity u lidí a zvířat, je zejména v tom, že zvíře považuje za ohrožující pouze konkrétní a aktuálně přítomné nebezpečí. Člověk naproti tomu disponuje představivostí, je tedy sto si představit, jaké nebezpečí by ho mohlo potkat a není omezen pouze situačně (Fromm, 1997).

1.3.2 Maligní agrese

Označuje termín popisující opačný druh agresivity, než je benigní, tedy nemá žádnou souvislost s přežitím a dle Fromma (1997) je typická pro člověka, jelikož dle jeho názoru je pouze člověk schopen vraždit a mučit pro vlastní potěšení. Je to jediný živočich, který zabíjí a poškozuje členy vlastního druhu, aniž by z toho nutně biologicky, nebo ekonomicky profitoval, jediným ziskem pro jedince může být libý pocit z páchaného zla.

1.3.3 Hostilní agrese

Termín popisuje typ agresivity, vyznačující se impulzivitou, agrese je řízena hněvem a motivací je zranit jedince, proti kterému je agrese směřována. Jedná se o reakci na provokaci. Alternativními názvy pro hostilní agresi je *agrese impulzivní* nebo *reaktivní* (Berkowitz, 1993; Geen, 2001).

---

¹ útok nebo útěk

1.3.4 Instrumentální agrese

Jedná se o typ agrese, která má primárně za cíl dosáhnout nějakého cílu, není zde intence ublížit oběti (Berkowitz, 1993; Geen, 2001). Pod tento typ se řadí také agrese při bránění sebe sama, či blízké osoby (Nakonečný, 2004).

1.3.5 Relační agrese

Vztahová agrese je typ, kdy je ono ublížení způsobeno poškozením vztahu druhého člověka s jeho okolím, nebo poškozením jedincova sociálního statusu. Může se jednat o pomluvu, která ohrozí postavení v práci nebo partnerský vztah, ponížení člověka před jeho přáteli, nebo kolegy. Popřípadě může jít i o šikanu formou ignorace nebo navázání přátelství s někým jen proto, abychom u někoho jiného vyvolali žárlivost (Crick, Grotpeter, 1955; Underwood, 2003).

1.3.6 Kriminální agrese

Podle Čírtkové (2004) se jedná o kriminální agresi v případě, že jsou nějakým způsobem napadány zájmy a hodnoty chráněné trestním právem. Jedná se tedy zejména o napadení fyzické, psychické nebo obou integrit jedince, při úmyslném použití násilí, nebo hrozby násilím proti další osobě.

1.4 Formy a projevy agrese

Formou agrese zdaleka není jen *fyzické* napadení v podobě úderů, útoku se zbraní a jiných způsobů poškození fyzické integrity jedince. Kromě *verbální* agrese, která může být manifestována nadávkami, křikem a jinými formami fyzicky nekontaktními, se jedná o *jakékoliv* chování, které má za cíl poškodit jinou osobu a ublížit jí, aniž by si to poškozená osoba přála (Geen, 2001).

Agrese také může směřovat *přímo* proti oběti, ať už formou fyzických útoků, nebo verbálně, anebo *nepřímo*. Nepřímá forma agrese může být volena například ze strachu z trestu při prokázání agresivního jednání, nebo když je nemožné agresi provést kvůli povaze probíhající sociální situace. Agrese nepřímá může mít podobu fyzické, tedy ničení

majetku oběti, nebo verbální, což je pomluva, nepřátelské poznámky, či urážející a ponižující vtipy (Čermák, 1990).

1.5 Zdroje agresivity

1.5.1 Biologické zdroje agresivity a kriminality

Agresivní chování je součástí vysoce adaptivního v evoluci zakotveného dědictví u všech druhů. V průběhu lidské socializace se však učíme kontrolovat naše agresivní impulzy (Schönenberg, Jusyte, 2014).

Dle Heretika (2004) byl zakladatelem biologické školy v kriminologii Cesare Lombroso, který se pro svou teorii inspiroval v pracích Galla, který ve svých frenologických teoriích předpokládal spojitost mezi tvarem lebky a psychickými vlastnostmi. Lombroso tvrdil, že pachatel trestných činů se rodí s biologickou dispozicí, která zapříčiňuje jeho delikventní chování.

Lombrosovým žákem byl Enrico Ferri, který do teorií svého učitele zařadil také psychologické, geografické a sociálně-ekonomické faktory. Následně rozčlenil typologii zločinců do pěti kategorií: *rození zločinci*, kteří mají vrozené dispozice, *duševně nemocní zločinci*, kteří páchají trestnou činnost na základě psychopatologie, *zločinci ze zvyku*, kdy se k predispozici přidává vliv prostředí, *zločinci ovládaní afektem* a *příležitostní zločinci* (Schubert, Nikšová, 1972).

Existuje také několik novějších hypotéz, které se pokoušejí vysvětlit příčiny agresivního a kriminálního chování. Podle hypotézy *Bad Seed*² se člověk již jako kriminální živel, rodí. Nicméně pokusy o identifikaci pachatelů kriminálních činů na základě fyzických atributů selhaly a byly zdiskreditovány. Hypotéza „bad seed“ však nikdy zcela nezemřela (Samenow, 1984).

Další z hypotéz, která se objevila v sedmdesátých letech dvacátého století, se jmenuje *XYY syndrom*. Podle této hypotézy, která se také někdy označuje jako teorie „supermuže“, je u určitých mužů ztrojena šroubovice DNA, kdy je přítomen jeden chromozom X, ale dvakrát chromozom Y. Existuje množství studií poukazující na pravdivost hypotézy, ale minimálně stejné množství studií prokázalo její neplatnost, podle Samenowa (1984) se odborníci spíše přiklánějí k neplatnosti hypotézy.

---

² špatné semeno

Money et al (1969) nezjistili, že by byla agresivita a kriminální chování propojeno s XYY syndromem. Na druhou stranu Stochholm et al (2012) ve své studii zjistili, že v porovnání s běžnou populací jsou pachatelé usvědčeni zvláště ze sexuálního zneužívání, krádeže vloupáním a žhárství častěji postiženi syndromem XYY. Sami autoři však dodávají, že po rozřazení respondentů i podle socioekonomického vzorce, byly výsledky podobné u výzkumné i kontrolní skupiny. Zvýšené riziko páchaní trestných činů může být podle autorů částečně vysvětleno nevyhovujícím socioekonomickým zázemím se spojením s deviací chromozomu.

Co se týče hormonů, v některých studiích bylo prokázáno, že agresivitu jedince ovlivňují hormony *testosteron* a *kortizol* (Terburg, Morgan & van Honk, 2009; Mehta, Josephs, 2010), ale v jiných studiích se výsledky nezdály přesvědčivé (Denson, Mehta & Ho, 2012; Tackett, Herzhoff, Harden, Page-Gould & Josephs, 2014).

Biologické dispozice k agresivitě, nebo kriminálnímu jednání mohou být kromě genetického podkladu provázány také se změnami CNS, kdy existuje pravděpodobnost, že se rozvinou agresivní tendence například po úrazu mozku (Fischer, Škoda, 2009).

Jako příklad takovéto provázanosti agresivních tendencí a úrazu nejlépe poslouží případ Phinease Gage, který prožil strašlivý pracovní úraz, kdy mu frontální lalok prorazila tyč, kterou stlačoval výbušniny. Dokázal se uzdravit a na první pohled se zdálo, že je vše jako dříve, nicméně se u něj časem začaly projevovat agresivní a hostilní reakce, projevoval se hrubě a hádavě i vůči své rodině, ačkoliv před úrazem se takto nechoval (Damasio et al., 1994).

Podle Rushtona (1988) je genetika ve vztahu k agresivnímu chování a tendencím podstatně důležitější, než sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá.

Zajímavostí, která také může ovlivnit agresivní chování jedinců a která patří mezi biologické vlivy, jsou vysoké teploty. Ve studii bylo zjištěno, že riziko agresivního chování pozitivně koreluje s teplotou ovzduší, kdy při vysokých teplotách spíše hrozí riziko násilného konfliktu mezi lidmi, než při teplotách nízkých (Hsiang, Meng & Cane, 2011).

1.5.2 Sociokulturní zdroje agresivity a kriminality

Podle Bandury (1977) je agresivita naučená, odpozorovaná a vštípená ze sociálního prostředí, v němž je jedinec situován. Tito jedinci se naučili na frustraci přicházející

z vnějšího prostředí reagovat agresí, protože zhodnotili, že je to výhodné a neodpozorovali příliš jiných možných řešení, kterými by mohli později disponovat.

Učit se agresivnímu chování se jedinec může již v rodině, jakožto primární sociální skupině, popřípadě ve skupině sekundární, tedy škole a zájmových skupinách (Fischer, Škoda, 2009).

Jedním z obsáhlých témat, kterými se odborníci zabývají, je, zda má vliv médií nějaký efekt na agresivitu, přičemž Singer & Singer (1986) ve své studii přinesli důkazy, že existuje vztah mezi agresivitou u dětí a násilnými pořady, které tyto děti sledovaly. Děti sledující násilné pořady, vykazovaly agresivnější chování, než děti, které násilné pořady nesledovaly. Nicméně v jiné studii nebyla prokázána souvislost mezi sledováním násilných pořadů a agresivity u děvčat, ale u chlapců byl tento vztah objeven (Wood, Wong & Chachere, 1991).

Eron & Huesman (1986) zjistili, že v případě, kdy jedinec opakovaně sleduje pořady, ve kterých je prezentováno násilí, může se jeho citlivost na násilí snižovat a nebude agresivní reakce vnímat stejně negativně, jako na začátku. V extrémních případech může v násilném jednání a zlu najít zalíbení.

V některých případech se může agresivní reakce v konfliktní situaci stát natolik akceptovatelnou a omluvitelnou, že ji zařadí do svého repertoáru možných reakcí na sociální situace. Jedním z důvodů může být ten, že média zobrazují veliké množství násilí v pozitivním světle, častokrát jako odůvodněné, odměněné nebo páchané sympatickým hrdinou (Bushman, Huesmann, 2001). Zvláště jako ospravedlnitelná agresivita je v televizi zobrazováno agresivní chování žen, jelikož je ono agresivní chování často prezentováno ve smyslu boje proti nějaké vyšší moci a jejich agrese je pak předložena jako něco, co je potřebné pro dosažení jejich cílů (Coyne, Archer, 2004).

Jak uvádí Coyne & Archer (2005) když se ony skripty pro agresivní chování jednou zařadí do repertoáru, jsou velmi odolné vůči změně. Podle autorů dokonce i kreslené pořady v televizi, ve kterých je zobrazováno násilí a které sledují děti kolem šesti let, mohou ovlivnit jejich chování v dospělosti. Coyne & Archer (2004) prokázali, že nejenom televize, ale v dnešní, postmoderní době hlavně internet mají značný vliv na rozvoj agresivního chování a výskyt páchané agrese v populaci.

2 Kriminalita a kriminální agrese

Úvodem této podkapitoly je nutné si vysvětlit a definovat pojmy, které nějakým způsobem, ať už tedy přímo, či nepřímo, souvisí s termíny kriminality a agrese.

2.1 Kriminalita

Pojem *kriminalita* vyjadřuje souhrn trestných činů, spáchaných úmyslně nebo z nedbalosti trestně odpovědnými jedinci na určitém místě a za určitého období (Remišová, Kokavec, 1987).

Pod pojmem kriminalita se také skrývá několik subpojmů, které je třeba si také vymežit. Je jím například *latentní kriminalita*, který vyjadřuje podíl trestných činů, pro které pachatelé nebyli stíháni a odsouzeni, popř. také zločiny, o kterých se orgány zodpovědné za vyšetřování trestných činů nedozvěděly (Heretik, 1993).

Latentní kriminalitu také rozlišujeme na tzv. *černé číslo*, což jsou trestné činy, které nikdy nebyly vyšetřovány, jelikož se na ně nikdy nepřišlo a *šedé číslo*, čemuž odpovídají trestné činy, které byly odhaleny, ale na jejich pachatele se nepřišlo a nebyli tudíž ani stíháni (Heretik, 2004).

Můžeme také rozlišovat: *policejní statistiku*, která obsahuje počet zjištěných trestných činů; *trestněprávní statistiku*, tedy počet pachatelů stíhaných za spáchané trestné činy a *statistiku výkonu trestu*, kdy jsou započítány pouze případy, které byly vyřešeny, pachatel byl odsouzen a nastoupil do výkonu trestu (Heretik, 2004).

Pojem *delikvence* je širší, než pojem kriminalita, jelikož počítá i s trestnými činy spáchanými osobami trestně neodpovědnými a také činy, které hrubě narušují občanské a rodinné právo, jakožto i jiné normy (Heretik, 2004).

Kriminologie je systematizovaný celek vědeckých poznatků o zločinech, pachatelích, negativních jevech ve společnosti a kontrole (Kaiser, 1989). Podle další definice je kriminologie vědeckým zkoumáním tvorby a porušování zákonů a následné reakci na porušování zákonů (Adler, Mueller & Laufer, 1991).

2.2 Pachatelé kriminálních činů

Kdo jsou pachatelé kriminálních činů? Jsou spíše racionálně smýšlející, nebo nepřičetní? Z jakých pohnutek páchají trestné činy?

Diskuze nad přičetností pachatele násilných trestných činů z hlediska trestněprávního a duševním zdraví z hlediska medicínského bude zevrubněji diskutována dále v textu.

Otázka, která zajímá kriminology a jiné odborníky, kteří se zaměřují na problematiku kriminality a pachatelů kriminálních činů, zní, zda je možné poznat tyto pachatele podle vzhledu. Jak bylo avizováno výše, zabývala se tím již italská škola kriminologie, ale zajímá to i novodobé výzkumníky, přičemž Valla, Ceci & Williams (2011) navrhli a provedli dva experimenty, kdy účastníkům ukazovali obrázky 32 mladých bělochů, starých kolem dvaceti let, bez jizev, tetování a plnovousů. Šestnáct z nich byli usvědčení pachatelé trestných činů, vraždy, znásilnění, zhářství, atd. a dalších šestnáct jich bylo nikdy netrestaných studentů.

Bylo zjištěno, že účastníci experimentu byli statisticky významně schopni správně určovat pachatele trestných činů, ale nebyli již schopni určovat, kdo spáchal jaký čin. Zvláště bylo zajímavostí, že ženy nebyly schopné v žádné z podmínek úspěšně označovat pachatele znásilnění a označovaly je na stupnici jako spíše nekriminální jedince (Valla, Ceci & Williams, 2011).

Jací jsou pachatelé trestných činů v interakci s jinými lidmi? Z jakých rodin pocházejí? Je potřebné si uvědomit, že pachatel kriminálních činů může pocházet z téměř libovolného prostředí. Jak z velikých měst, tak vesnic, z centra města, tak přilehlých sídlišť, nebo může žít v téměř neobydlené oblasti, může být jakéhokoliv vyznání, nebo příslušník jakéhokoliv etnika. Pachatelé mohou vyrůst v úplné, dobře situované rodině, nebo nefungující, neúplné rodině, či sirotčinci. Stupeň vzdělání může být od žádného, popřípadě nedokončeného základního, až po vysokoškolské. Ve většině případů mají bratry, sestry a sousedy, kteří vyrostli za podobných podmínek a pachateli se nestali (Samenow, 1984).

Pro pachatele trestných činů jsou životy běžných lidí nudné a nezajímavé, touží po „něčem víc“ po vzrušení, a proto vyhledává více či méně kriminální party dětí a dospívajících. I v problémových a sociálně slabších čtvrtích, kde kriminalita nekontrolovatelně bují už mezi dětmi, se najdou jiné děti, které se páchaní přečinů a trestných činů neúčastní. Tím pádem má téměř ve všech případech dítě na výběr, ke které

ze skupin se přidá. Kriminální živly tedy nejsou nuceny ke zločinu jinými lidmi. Svobodně si zvolí společnost takové skupiny, která se jim více zamlouvá a kterou obdivují (Samenow, 1984).

Podle jiných teorií, které zde předložím, však zjistíme, že se nelze na důvody pro započetí kriminální dráhy dívat pouze jednou optikou. Je třeba prozkoumat i jiné teorie, než tu, že si pachatel kariéru zločince zvolil sám.

Robert Agnew (1992) přišel se *strain*³ teorií, kdy negativní zážitky, nebo prožitá zklamání v sociálních vztazích doma, ve škole, práci nebo sousedství, mohou vést k frustraci, hněvu, depresi, úzkostem a také nakonec ke kriminálnímu chování. Autor teorie identifikoval několik zdrojů napětí, kromě materiálního úspěchu, selhání dosáhnutí pozitivně hodnocených cílů, ztráta sociálního statusu a nepřekonatelná propast mezi aspiracemi na vyšší úspěchu a reálným úspěchem.

Strain koncepce je užitečná například při vysvětlování, proč se student střední školy rozhodne a vyrazí se zbraní v ruce pobít své spolužáky. Tito žáci totiž nehodnotí své úspěchy počtem dobrých známek, nebo vydělaných peněz, ale podle postavení, jaké ve třídě mají a podle postavení a popularity ve třídě. Američtí mladíci, kteří ve školách se zbraní v ruce zaútočili na své spolužáky a zaměstnance školy byli ve zhruba stejném poměru jak úspěšní, co se týče dobrých známek, tak neúspěšní (Hermann & Finn, 2002).

V naprosté většině případů však tito studenti byli šikanováni, jak fyzicky nebo psychicky, tak i ignorací. Byli každý den některými spolužáky ponižováni a uráženi (Newman, Fox & Harding, 2007; Larkin, 2009).

Holmes, Tewksbury & Holmes (1999) uvádějí, že i někteří násilníci, v extrémních případech sérioví vrazi, mohou být viktimizováni oním napětím, ačkoliv jejich zážitky v dětství a osobnostní vývoj probíhaly víceméně běžně. V adolescenci může dle autorů dojít k menšímu narušení osobnostní struktury, což je výsledkem série, nebo i jediné traumatizující události. Ve většině případů jsou schopni skrýt destruktivní a bolestivé elementy osobnosti a pro okolí se zdát normálními občany. Jak se však kupí další a další zraňující události, které sytí onu násilnou stránku osobnosti, jejich chování a osobnost jako celek se stává stále explozivnější, až nakonec dojde k vyvrcholení v podobě spáchání násilného trestného činu, nebo celé série těchto činů.

Další teorií je takzvaná *routine activity*⁴ teorie. Každodenní situace, které nabízejí příležitost pro viktimizaci představují důležitější kauzální faktor, než sociální podmínky,

---

³ napětí

⁴ rutinní/běžná činnost/aktivita

jakožto chudoba, nebo nerovnost. Aby se mohl násilný trestný čin objevit, tak dle autorů musí být přítomen vhodný cíl, zároveň na místě budoucího trestného činu nesmí být přítomen žádný případný obránce oběti a pachatel musí být motivován ke spáchání trestného činu (Cohen, Felson, 1979).

Na příkladu vysvětluje funkčnost teorie Fox & Levin (2015), kdy si například sérioví vrazi vybírají své oběti na základě přítomnosti rutinních příležitostí, které jim poskytují životní styl jejich obětí. Častou volbou obětí sériových vrahů jsou prostitutky a nemusí to nutně být díky v dětství zakořeněné nenávisti proti ženám, ale možná proto, že prostitutku pracující na ulici je snadné vlákat do vozidla, kde je vrahovi vydána na milost a nemilost. Nebo také proto, že prostitutky nepracující pod „pasákem“ nemusí mít, díky stigmatizující formě obživy, tak dobrý vztah se známými a rodinou a není zde tedy nikdo, kdo by ji mohl ochránit. Také, jak uvádí autoři, je policejní tlak na uzavření případu vraždy prostitutky často menší, než v případě vraždy ženy ze střední třídy.

Také se nabízí otázka, která zaměstnává odborníky na duševní zdraví a kriminalitu už dlouhá léta, tedy zda jsou pachatelé trestných činů, zejména násilných, nepřičetní, nebo psychicky nemocní, jak však uvádí Turvey (2008) pouze menšina pachatelů trestných činů jsou soudem označeni jako duševně nemocní, popřípadě je uznána nepřičetnost v době páchaní trestného činu.

Stejný názor zastává Samenow (1984), který uvádí, že i v případě, kdy se může zdát, že se trestný čin, například krádeže nebo násilné loupeže, děje tak často, že je až kompulzivní a pachatel je tedy „obětí“ duševního onemocnění. V drtivé většině případů tomu tak není. Dle jeho názoru totiž zjistíme, že když by páchaní krádeží bylo pro pachatele nebezpečné, nebo se mu to nehodilo, mohl na nějaký čas přestat. Člověk s kompulzemi by to nedokázal.

Drtivá většina sériových vrahů nebyla nepřičetných ve smyslu trestněprávním, ani nebyli duševně nemocní z klinického hlediska. Například sadističtí sérioví vrazi a násilníci jsou označováni jakožto sociopaté, což Fox & Levin (2015) charakterizují jako poruchu charakteru, spíše než poruchu, či nemoc myslí.

Studie sadistických sériových vrahů, provedená v devadesátých letech, objasnila, že pouze jeden z dvaceti takovýchto vrahů byl diagnostikován jako psychotik (Warren, Hazelwood & Dietz, 1996).

Stejně tak Bastrykin⁵ (2008) tvrdí, že násilní pachatelé, zejména vrazi, v drtivé většině případů netrpí závažnými duševními onemocněními, ani nejsou vedeni na seznamech psycho-neurologických klinik. Uvádí také, že často spáchání trestného činu mohou významně ovlivnit situační činitele, jakožto nezdravé jevy z hlediska sociální patologie, například nadužívání narkotik, nebo alkoholismus.

Domnívat se však, že existují jen jedinci na jedné straně racionálně smýšlející, plánující a páchající násilné trestné činy s plnou kontrolou nad sebou samými; a na straně druhé psychotičtí jedinci vraždící výhradně pod vlivem bludů a halucinací, jež si své chování neuvědomují, by bylo mylné. Mezi těmito krajnostmi je celá další paleta pachatelů, o kterých bude krátce řeč v následujících odstavcích.

Sérioví pachatelé, kteří své činy neplánují, jak uvádí Schlesinger (2004) velmi často trpí různorodou psychopatií, která má však daleko k psychotickým atakám. Jedná se například o *poruchu kontroly impulzů*, kdy se mohou kupříkladu násilné fantazie v představách pachatele hromadit do bodu, kdy již nelze kompulze vedoucí k realizaci nadále zadržovat a snášet. Pachatel tedy spáchá násilný trestný čin i za cenu, že se vystavuje vysokému riziku dopadení a spáchá takový čin i ve chvíli, kdy by jedinec bez poruchy kontroly impulzivity trestný čin nespáchal.

Existují také pachatelé, kteří však nespádají do kategorie poruch kontroly impulzů, jelikož jí netrpí, nicméně páchají impulzivní a násilnou trestnou činnost. Nic je nepudí ke spáchání trestného činu, jako by to mohlo být v případě kompulzivních pachatelů, tito pachatelé v zásadě pouze přehnaně reagují na okolnosti a mohou násilně jednat i v případech, kdy by jiní lidé, ač také násilní pachatelé, agresivní reakci nezvolili (Schlesinger, 2004).

Celou další oblastí jsou jedinci trpící sexuálními deviacemi, kulantněji řečeno *parafilní jedinci*, jež může anomální sexualita přivést až ke spáchání trestného činu. Sexuální deviace definuje Weiss (2010) jako odchylku od struktury sexuálně motivačního systému, která je kvalitativního rázu. Vnější projevy mohou mít podobu společensky obtížného chování, například exhibice, až po společensky nebezpečné chování, které může vést dokonce k sexuálním vraždám.

Tak například *agresivní sadista* potřebuje pro dosažení sexuálního vzrušení svou oběť znehybnit ať už před stykem nebo během něho anebo znehybněním nahradí celý sexuální styk (Weiss, 2010). Stejně tak pachatelé trpící tzv. *nekrofilním sadismem* po

---

⁵ Бастрькин

vykonání trestného činu vraždy, oběti uřezávají, nebo jinak poškozují části těl, nejčastěji prsa a/nebo genitál. S uřezanými částmi těla později masturbují, či je dokonce pojídají (Weiss, 2010).

Stejně tak *nekrofilie* spjatá se sexuální vraždou, by neměla být, přes svou vzácnost a často nepochopitelnost a bizarnost chápána jako projev psychotického onemocnění, nebo odtržení se od reality, nicméně nelze ani a priori předpokládat, že se jedná o racionálně promyšlený čin (Stein, Schlesinger & Pinizzotto, 2010).

Pachatelé také mohou, jak uvádí Schlesinger (2009) trpět poruchami osobnosti, například *hraniční poruchou osobnosti* charakteristickou emoční nestálostí, nejasnými, nebo narušenými představami o vlastní osobě, interních preferencích nebo cílech a sexualitě; *schizoidní poruchou osobnosti*, která je charakterizována stažením se od společenských a emočních kontaktů, upřednostňováním fantazií a samotářstvím (Smolík, 1996).

Netík, Netíková & Hájek (1997) také mimo jiné, mluví o typu pachatele, který páchá trestnou činnost díky *snížené inteligenci*, častěji páchá násilné trestné činy, které nejsou příliš elaborované. Z těchto důvodů pak také tito pachatelé bývají oproti jiným typům trestněprávními orgány snadněji odhaleni a potrestáni.

Za zmínku stojí také *neurotický* pachatel, jehož trestná činnost je ovlivněna duševním konfliktem – často neuvědomovaným (Netík, Netíková & Hájek, 1997).

Jak tedy bylo avizováno výše, mezi psychickou normalitou a racionalitou a psychotickou motivací v páchání násilných trestných činů je celá škála dalších oblastí, ze kterých může násilná povaha trestných činů vycházet, zmíněno jich bylo pouze několik pro ilustraci nemožnosti a nesprávnosti nahlížení této problematiky černobílou optikou.

2.3 Typologie pachatelů násilných trestných činů

Nejzávažnějším násilným trestným činem, je trestný čin vraždy, proto se snahy o vytvoření typologie pachatelů trestných činů vztahovaly převážně k pachatelům vražd, zejména sériových, ale také k pachatelům znásilnění.

Jedním z prvních pokusů pro vytvoření typologie pachatelů vražd, byl pokus o klasifikaci agenty FBI z *Behavioral Science Unit* (BSU), který byl proveden v druhé polovině osmdesátých let. Agenti FBI se pokusili na základě rozhovorů s pachateli vražd a na základě vlastních zkušeností, rozdělit pachatele na tzv. *Organizované* pachatele a

Neorganizované pachatele. Toto rozdělení bylo určeno na základě pachatelovy osobnosti, vývoje, sociálních vztahů a kriminálního chování v minulosti (Ressler, Burgess, Douglas, Hartman & D'Agostino, 1986).

Podle obecných znaků, byl organizovaný typ pachatele definován jakožto jedinec, který vraždy plánoval, oběť si před vraždou vytipoval a při páčání trestného činu měl situaci pod kontrolou. Oproti tomu neorganizovaný typ napadl oběť, která byla „ve špatnou chvíli na špatném místě“ a při páčání trestného činu vykazoval úzkost a neměl situaci zcela pod kontrolou (Ressler et al., 1986).

Časem se začaly objevovat problémy s takto dichotomickým rozřazováním pachatelů, a proto autoři přidali ještě typ tzv. *Smíšeného* pachatele, který vykazuje rysy obou dříve vytvořených typů (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1992).

S další typologií přišli autoři Holmes & DeBurger (1988), jež byla založena na motivaci, kterou pachatel pro páčání trestného činu měl. Autoři identifikovali ve svých výzkumech čtyři typy motivů pro páčání trestných činů a podle toho pojmenovaly čtyři typy pachatelů:

Visionary – tento typ pachatele byl označen jako typ psychotický, jelikož jejich pohnutky k vraždám často vychází například z příkazů, které jim dávají hlasy, nebo může dávat Bůh znamení k páčání vražd.

Mission-orientated – tyto pachatelé páčají trestné činy vraždy, jelikož se například cítí být vybráni k tomu, aby očistili svět od lidí, kteří jsou dle jejich názoru na obtíž. Velmi často tyto pachatelé vraždí například bezdomovce, nebo prostitutky.

Hedonistic – jedná se o pachatele vraždící z potěšení a můžeme je rozřadit do dvou subtypů, kdy jedním z nich jsou *lust killers*, kteří vraždí ze sexuálních pohnutek a pro ukojení svých (často deviantních) sexuálních potřeb. Druhým subtypem jsou *thrill killers*, kteří vraždí pouze ze vzrušení a potěšení, které jim páčání vraždy přináší.

Power-oriented – poslední identifikovaný typ pachatele zabíjí z potřeby kontroly a dominance nad jiným člověkem (Holmes, DeBurger, 1988).

Autoři Groth, Burgess & Holmstrom (1977) vytvořili typologii pachatelů znásilnění na základě dvou klíčových motivátorů: *Moci* a *Hněvu*. Pro každou z motivací vytvořili dva subtypy:

Power Reassurance rapist – tento typ pachatele se snaží skrze znásilnění potlačit pochyby o své mužskosti a potenci. Vronsky (2004) také uvádí, že pachatel chce často slyšet od oběti, že je lepší milenec než ostatní předchozí partneři viktimy. Pachatel vraždí nejčastěji v případech, kdy znásilnění selže.

Power Assertive rapist – tento subtyp používá znásilnění jakožto vyjádření své dominantní role vůči ženě. Často také cítí pochyby o své potenci, ale zároveň bývá přesvědčen, že si od oběti může „vzít“ co chce. V případě, že je oběť zabita, tak velmi často tato vražda nebyla plánována, ale pachatel oběť zabil, když eskaloval svou agresi vůči viktimě (Vronsky, 2004).

Anger Retaliatory rapist – znásilnění je v případě tohoto pachatele vyjádřením hostility a hněvu vůči ženám obecně. Motivem u tohoto typu pachatele bývá pomsta ženám. Vronsky (2004) také uvádí, že tento typ pachatele, v případě usmrcení oběti, vraždu předem naplánoval. U tohoto typu se také nejčastěji objevuje tzv. *piquerismus*, který je podle Gebertha (2006) definován jakožto sexuální inklinace k bodání, propichování a řezání. Pachatel je sexuálně uspokojen také z krvácení oběti.

Anger Excitation rapist – v tomto případě pachatel nachází uspokojení a vzrušení v utrpení oběti. Jedná se o sadistického pachatele, který chce oběť trestat, ponížít a mučit jí. Vronsky (2004) také uvádí, že pachatel má znásilnění, popřípadě i vraždu důkladně naplánovanou a ve většině případů vede dvojí život, kdy na jedné straně může být milujícím manželem a otcem a na straně druhé, pečlivě utajované, sadistickým pachatelem znásilnění, nebo častěji i vražd.

Zkrácená a zjednodušená typologie násilníků páchajících trestný čin znásilnění byla představena Grothem (1979), který se domnívá, že znásilnění obsahuje ne dvě, ale tři hlavní komponenty, tedy *moc*, *hněv* a *sadismus* jakožto samostatný motiv. Podobně jako v předchozí typologii, v případě znásilnění spjatého s mocí se jedná o vyjádření dominance

a vítězství. U hněvu jde především o hostilní akt a v případě sadistického znásilnění útočník získává uspokojení z utrpení viktimy ve chvílích, kdy jí způsobuje bolest.

Přílišnou vzácností, o které bych zde chtěl krátce pojednat, není také tzv. *motivační přeskok*, kterým se zabývali autoři Keppel & Walter (1999), kteří nejprve pracovali na typologii pachatelů znásilnění, ale při interview, které prováděli s odsouzenými, si všimli, že u typu power-assertive, znásilnění často eskalovalo až k vraždě, ačkoliv prvotním záměrem bylo pouze znásilnění. Stávalo se tak proto, že pachatelé chtěli stupňováním stále více ovládat viktimu, jelikož si tímto navyšovali pocit síly a moci nad ní a poté jediným možným způsobem, jak ještě zvýšit uspokojení z pocitu moci a kontroly, bylo oběť usmrtit.

Oproti tomu například typ anger-excitation, který oběť znásilnil a mučil, těmito akty dosáhl svého sexuálního uspokojení a následné usmrcení oběti bylo pouhou nutností, jelikož se pachatel chtěl vyhnout tomu, že ho oběť později identifikuje a bude díky ní dopaden (Keppel, Walter, 1999).

3 Nejasné sociální situace a sklony k agresí

3.1 Nejasné sociální situace

Na začátku této podkapitoly bude pro přehlednost nejprve definováno několik pojmů, včetně sociální situace, jako takové. Fragmentem, nebo součástí sociální situace, je *stimulus*, který Gibson (1960) definoval, jakožto jediný, samostatný objekt, nebo akt. Dalším pojmem k vysvětlení, je *epizoda*, která se skládá ze specifických smysluplných událostí, které jsou samostatné jednotky pozorování a je možné v nich rozeznat příčinu a následek (Argyle, Furnham & Graham, 1981). *Sociální situací* se rozumí environmentální události a okolnosti, které se dějí mimo osobu. Tyto faktory obsahují události nebo přímo působící sociální kontext (Kenrick, Neuberg & Cialdini, 2009).

Jak je důležitý kontext v sociální situaci, nám ukázali už výzkumníci Schachter a Singer (1962), kteří provedli experiment, ve kterém subjektům injekčně podávali epinefrin, který účastníky nabudil. Tito lidé byli poté umístěni do místnosti, kde byl jeden z účastníků buď neobvykle veselý, nebo rozhněvaný. Zjistili, že lidé spárovaní s člověkem, který byl veselý, se cítili také veseleji a účastníci spárovaní s rozhněvaným jedincem, se také, ač nedovedli vysvětlit proč, cítili nahněvaní. Účastníci výzkumu byli ovlivněni jednak úrovní fyziologického nabuzení a také interpretací onoho stavu za pomoci vnějších determinant. Výzkumníci v tomto případě nabídli účastníkům možné vysvětlení pro jejich nejasné pocity v podobě člověka, který se buď choval vesele, nebo nahněvaně. Autoři nám ve své studii ukázali, že naše pocity jsou silně ovlivňovány tím, jak interpretujeme situace, ve kterých se nacházíme. Pojďme si položit otázku, co jsou vlastně nejasné sociální situace a jak je definujeme.

Podle Vissera (2003) je nejasná sociální situace taková situace, která obsahuje dvě a více přibližně stejně pravděpodobná vysvětlení.

Podle další definice se nejasnou sociální situací rozumí, že jedinci, kteří se v takovéto situaci ocitli, nevědí, co se bude dít v následujícím okamžiku (Chen, Matthews & Zhou, 2007).

Představme si tedy modelovou situaci, kdy sedíme večer sami na autobusové zastávce, a blíží se k nám nějaký člověk s neutrální tváří, víme, že míří k nám, protože se na nás dívá, nevypadá nepřátelsky, ale zároveň ho neznáme. Přemýšlíme tedy, jaká je jeho motivace za námi jít. Možná se chce jen zeptat, kdy jede autobus nebo na nějakou jinou

informaci, ale mohl by nás také chtít okrást a možná se nás nakonec na nic nezeptá, prostě si sedne vedle nás. Všechny tyto scénáře se mohou stát, protože všechny jsou pravděpodobné.

Nejasnou situaci také vysvětlil Moser et al. (2012) na příkladu, veřejného proslovu nějakého člověka, který se podívá do davu na skupinu posluchačů, kde se jeden z nich usmívá. V této situaci je možné, že se posluchač usmívá proto, že sympatizuje s obsahem proslovu, anebo se vysmívá tomu, co řečník povídá.

Podle modelové situace lze jedince rozdělit na dvě skupiny. Ti, kteří tíhnou k vysvětlování si nejednoznačných sociálních situací negativním způsobem, v tomto případě by byl úsměv chápán jako posměch. A na skupinu, která by chápala úsměv jako projev náklonnosti, popřípadě sympatií k projevu. Tito lidé mají tendenci vysvětlovat si nejasné situace pozitivním způsobem. Existuje také skupina chápající nejasné sociální situace jako takové situace, na které je nutné reagovat agresivně, řadíme jí však pod skupinu, která interpretuje situace negativně (Moser et al., 2012).

Pro naše pochopení situace jsou také důležité události, které předcházely, jelikož mohou ovlivnit naše jednání. Nejvhodnějším slovem pro popis tohoto fenoménu, je *priming*, které se obvykle nepřekládá, ale šlo by místo něj užít termínu podnícení. Definici primingu představili autoři Janiszewski & Wyer (2014) a popsali jej jakožto implicitní efekt paměti, ve kterém vystavení jednoho stimulu ovlivní výslednou odpověď stimulu jiného.

Jde vlastně o určité přednastavení kognice, kdy jsou věci a situace nahlíženy určitým způsobem, pod vlivem předchozího stimulu, jedná se o tendenci uspořádat myšlenky do určitého kontextu. Jsou produkovány jakési kognitivní scénáře, které se následně využijí k vysvětlení nových situací, nebo situací v nichž se člověk nesnadno a pomalu zorientuje. V našem případě se jedná o vytvoření hostilních schémat, která pak jedinec aplikuje na situace, jež jsou pro něj obtížně pochopitelné (Lovaš, 2010).

Bushman a Anderson (2002) společně dokazovali, že na světě existují jedinci s agresivními tendencemi, tíhnoucí k vyhodnocování nejasných sociálních situací poměrně nepřátelsky. Souvislost nacházeli i v přisuzování škod z okolí vůči sobě samým, namísto posouzení jich jako vzniklých náhodou.

Spoustu nejasností, ač si to možná neuvědomujeme, obsahují také romantické sociální situace, respektive situace, kdy se dva jedinci, kteří se vzájemně neznají, začínají seznamovat, nejprve za pomoci řeči těla, kdy jeden druhého testují a odhadují, zda má vlastně protějšek o seznámení zájem, načež postoupí do fáze, kdy spolu začnou hovořit.

Nesprávné porozumění a interpretace vysílaných signálů protějšku by mohla mít katastrofální následky (Hatfield, Rapson, 1995).

3.1.1 Nejasné sociální situace v dětství a dospívání

Jedinec si může agresivní povahu, tedy přisuzování nepřátelského zabarvení neutrálním podnětům vytvořit, pokud se bude po dostatečně dlouhou dobu setkávat s nepřátelskými situacemi, kde hrozí, nebo dokonce reálně propukne agrese (Bushman, Anderson, 2002).

Tento fenomén dlouhodobě hrozící agrese, popřípadě opakované setkávání se s agresí v nepřátelském prostředí může u dětí vyvolávat agresivitu. To jak se děti v sociálních situacích chovají, ovlivňuje celá škála faktorů, jako například dekodování podnětů, interpretace podnětů, vyjasnění cílů, konstrukce a rozhodnutí k behaviorálnímu aktu, dále pak jsou důležité, jak už bylo řečeno, minulé zážitky dítěte. V některých případech si jedinec ustálí agresivně laděné vzory chování, které mohou mít determinující efekt na jejich budoucí život, jakožto život násilníků, ale i obětí a celé společnosti (Dodge, 1980).

Agresivnější děti častěji chybně interpretují sociální podněty, jelikož automaticky usuzují, že akce ostatních jsou negativní a tím pádem pak v takovéto nejednoznačné sociální situaci odpoví nesprávnou, mnohdy agresivní reakcí. Výzkum potvrdil robustní vztah mezi agresí a Hostile attribution bias (o kterém bude řeč v další podkapitole), jak v hypotetických, tak reálných situacích (Crick, Dodge, 1994).

V předchozím odstavci bylo naznačeno, že agresivita, pokud je přítomna v dětství a není okolím dítěte odstraněna, popřípadě potlačena nebo přesměrována, je významným prediktorem agresivity v dospělosti. Tato agresivita může být také způsobena jak chybním dovedností pro inhibici nežádoucích emocí, tak i chybným chápáním sociálních situací. Dětství je klíčové vývojové období pro naučení interpretací a pochopení sociálních situací, horší orientace v sociálních situacích může být způsobena, kromě nepřátelského prostředí, kde dítě vyrůstalo i například, méně podnětným rodinným prostředím právě ve fázi dětství (Záhorská, 2007).

Podle Dodge a Coieho, právě to, jak dítě situaci chápe, zapříčiní jeho následné jednání, kdy právě agresivní dítě má tendence přisuzovat nepřátelský záměr druhým osobám, které jsou s ním v interakci. V situaci, kdy jedna osoba napadá druhou, a

okolnosti agrese nejsou jasné, bude agresivní dítě napadání chápat jako úmyslné a zcela cíleně nepřátelské (podle Čermák, 1998, str. 17).

Rozdíl mezi agresivními a neagresivními chlapci byl zjištěn v experimentech, kdy se připravily dvě výzkumné podmínky, přičemž v jedné z nich se zkoumalo, zda se agresivní a neagresivní chlapci liší v situaci, kdy bylo zcela zjevné, že jde o nepřátelsky laděnou situaci, která bude mít zcela jistě za následek agresi, a v situaci nejasné. Zjištěním bylo, že míra agrese se v případě jasnosti situace u chlapců nelišila, zatímco v případě nejasné sociální situace se agresivní chlapci chovali agresivněji (Čermák, 1998).

Studie, kterou provedli Ziv, Leibovich a Shechtman (2013), se zabývala šikanováním a viktimizací v adolescenci, zjistila, že jedinci šikanující, stejně tak jako oběti šikany, interpretují sociální situace a intence ostatních jako hostilní a agresivní. Lišili se však v odpovědi na podněty z okolí, kdy oběti se stahovaly a stranily se sociálních interakcí a agresori volili agresivní reakce na podněty z vnějšího prostředí. Skupina kontrolní, tedy jedinci, kteří nebyli ani oběťmi, ani agresory vykazovala konzistentní tendenci k prosociálnímu očekávání podnětů přicházejících ze sociálního prostředí.

3.1.2 Nejasné sociální situace a vliv skupiny

S mnohoznačnými, nebo nejasnými sociálními situacemi se setkáváme téměř neustále, mnohdy si ani neuvědomíme, že jsme účastníky situace, které nerozumíme, ať už proto, že je pro nás nová, nebo z důvodu, že se v ní někdo chová nestandardně. Faktem je, že v takovéto situaci, kdy nevíme, co dělat, u nás nastane stav takzvané *pluralistické ignorance*, tedy stav, kdy se účastník sociální situace zarazí, protože neví, jak se zachovat a rozhlíží se po ostatních zúčastněných osobách. Je však zmaten zdánlivým klidem ostatních lidí, kteří s neutrálním výrazem pozorují ostatní, protože jsou ve skutečnosti také zmateni a ochromeni situací a snaží se vypořádat, jak zareagovat (Latané, Rodin, 1969).

Nejasná situace, ve které se rozvine fenomén pluralistické ignorance, však nemusí být v souvislosti pouze s agresivní situací, může to být například i v situaci, kdy je záhodno se zachovat prosociálně a pomoci člověku v nouzi. Lidé, kteří mají prozatímní status diváků, se nechtějí zachovat přehnaně, nebo nepatřičně tím, že vystoupí z role diváka a vstoupí do sociální situace aktivně, jelikož hrozí, že od ostatních diváků sklídí posměch (Schwarz, 1986).

Nejasná sociální situace může kohokoliv potkat i na silnici při řízení dopravního prostředku. Ve studii o řidičích, výzkumníci měřili účastníkům reaktivitu na každodenní situace, které je mohou potkat na cestách a zjistili, že řidiči s větší agresivitou interpretovali nejednoznačné automobilové komplikace, jako hostilnější a záměrně způsobené jinými řidiči. Zatímco málo agresivní řidiči nejasné sociální situace chápali ne jako záměrně způsobené ostatními, ale spíše náhodné (Matthews, Norris, 2002).

Hodnotný byl také experiment, ve kterém byly účastníkům prezentovány hypotetické scény z pracovního prostředí, za použití komiksů nebo na video nahraných stimulů, ve kterých jsou protagonisté provokováni kolegou z práce, který se chová nejednoznačně. Studie užívající podobný design mají zdokumentováno, že agresivní subjekty významně pravděpodobněji interpretují kolegovu intenci jako hostilní, zatímco neagresivní jedinci, kteří tvořili kontrolní skupiny, tíhnou k atribuci vlídné, přátelské intence (DeCastro et. al., 2002).

Určitá část konfliktů, například právě v zaměstnání je způsobena nejednoznačností, kterou mezi sebou zaměstnanci často nevědomky vytvářejí. Agresivní jedinci mají silné tendence k atribuci nepřátelské intence u chování ostatních, což může vést k vyprovokování sociálně nežádoucích reakcí, nebo dokonce k přímé agresi (Schönenberg, Jusyte, 2014). Tendence spatřovat hostilní záměr v činech druhých lidí může být alespoň částečně vysvětlena sociálně nevhodnou reaktivností u jedinců náchylných k agresi (Dodge, 1980).

Bushman a Anderson (2002) také zjistili, že k agresivnějším a hostilnějším interpretacím sociálních situací, které ve svém jádru nejsou zcela jasné, může vést hraní násilných počítačových her, které svou podstatou nabízí možnosti řešení různých situací násilím. Tento mechanismus byl autory pozorován jak u dětí, tak u dospělé populace, kdy účastníci byli vyzváni k popisování svých reakcí, svého chování a kognitivních procesů v hypotetické sociální situaci, například po automobilové nehodě, kde nebyl nikdo vážně zraněn.

3.1.3 Duševní poruchy a onemocnění a nejasné sociální situace

Významnou částí problematiky nejasných situací je oblast misinterpretace u jedinců postihnutých nějakou formou duševního onemocnění. Například u paranoidní poruchy

osobnosti je jedinec vztahovačný a i na neutrální, nebo přátelské podněty reaguje tak, jako kdyby byl napadán a ohrožován (Koukolík, Drtilová, 1996).

Agresivní pachatelé trestných činů, kteří skórovali vysoko na škále psychopatie, vykazovali vyšší míru hněvu v odpovědi na hypotetickou provokující situaci a přisuzovali více hostilního záměru nejasně se chovajícímu protagonistovi, když se umístili do role oběti, v porovnání s nenásilnými lidmi, kteří zároveň nevykazovali poruchu osobnosti (Serin, 1991). Podle Wilkowského et al. (2007) některé důkazy naznačují, že psychopatie, nebo její nedílná součást, jsou asociovány s přecitlivělostí k podnětu hostility specifičtěji, než k agresii, jako takové.

Podle Poněšického (2010) jedinci se schizoidní poruchou osobnosti také problematicky chápou sociální situace, zejména díky nesprávné funkci amygdaly, která zapříčiní nesprávnou interpretaci emocí druhého člověka, kdy může být strach vnímán jako projevovaná hostilita.

U jedinců psychotických je zcela běžně narušena schopnost interpretovat dění kolem sebe, jelikož je jejich realita celkově roztržena, nicméně u trvalé poruchy s bludy, kdy je kognice zachována, můžeme podobně, jako u paranoidní poruchy osobnosti uvažovat o neadekvátnosti chápání situace. Jako nepřátelský výraz může být chápáno například to, že nemocného nepozdravil na ulici známý, nebo že nebyl pozván na oslavu narozenin (Svoboda, Češková & Kučerová, 2012).

Také je známo, že osoby se sníženými kognitivními schopnostmi, tedy jedinci s organickými poruchami a mentálně retardovaní, častěji chápou nejednoznačnost sociální situace jako hrozbu. Příčinou je právě snížená schopnost zorientovat se v situaci a tedy ji i vhodně zpracovat, zvládnout a reagovat na ní (Janata, 1999).

3.2 Hostile Attribution BIAS

Pro přehlednost by bylo dobré definovat si nejprve obecný *atribuční bias* – *atribuční zkreslení/chybu*, který můžeme popsat jako jakési přednastavení kognice, které vede k systematickým chybám, které lidi dělají při hodnocení a snaze o pochopení chování druhých, nebo svého vlastního (Heider, 1958; Abramson, Seligman & Teasdale, 1987).

Podle Fundera (1987) si lidé neustále vytvářejí atribuce o chování druhých anebo vlastním, nicméně tyto atribuce ne vždy zcela přesně odráží realitu.

Atribuční teorie se soustředí na identifikaci toho, jak pozorovatel v sociální situaci využívá informace k vytvoření kauzálního vysvětlení událostí. Díky Atribuční teorii můžeme vysvětlit, proč mohou dva lidé interpretovat sociální situaci různým způsobem a které faktory se na tom podílely (Himmelfarb, et al., 1974).

Ve vědeckých kruzích (Chorpita et al., 1996; Hadwin et al., 1997; Muris et al., 2003) je znám obecný *Interpretation Bias*, jde o kognitivní proces, který byl často studován v souvislosti s úzkostí u lidí a jedná se o tendenci úzkostných lidí interpretovat nejasné podněty z prostředí jako ohrožující. Stále je však nejasné, jaký je vztah mezi úzkostí a tímto přednastavením kognice k interpretaci situace. V rámci této práce bude pozornost zaměřena na atribuční bias v souvislosti s očekáváním hostility.

Milich a Dodge (1984) definují *Hostile Attribution Bias* jako tendenci k interpretaci intencí druhých, jakožto hostilních, navzdory tomu, že environmentální podněty neindikují jasný záměr. Jednodušeji řečeno také můžeme *Hostile Attribution Bias* chápat jako zkreslené myšlení, které přisuzuje právě ty nejhorší motivy jednání druhým (Milich, Dodge, 1984).

Adams a John (1997) přicházejí s definicí *Hostile attribution bias* jakožto extra-punitivní mentality, kdy lidé tíhnou k projekci viny na druhé. Tuto definici podporuje i zjištění Matthewse a Norrise (2002) kdy jedinci se silným *Hostile attribution Bias* inklinují k vinění ostatních a interpretaci akcí a chování jiných, jako hostilních i v případě, kdy nepřátelský náboj neobsahují.

Mnoho výzkumů dokazuje, že zvláště ve vysoce nejisté, nejednoznačné situaci, agresivní jedinci tíhnou k tomu, utvářet hostilní atribuce (Dodge, 2006).

Bailey a Ostrov (2008) prověřovali vztah mezi *Hostile attribution Bias* a subtypy agresivity ve vzorku dospělých jedinců. Výsledky naznačují, že reaktivní fyzická agrese byla s *Hostile Attribution Bias* spojena u nejasné sociální situace, kterou tito jedinci pochopili jako provokující, na druhé straně proaktivně agresivní jedinci nejednoznačnou sociální situaci jako provokativní nechápali. Zjištění Epsteina a Taylora (1967) ukázala, že vnímání agresivního úmyslu u jiných lidí je velmi silně kauzálně spojeno s hněvem a agresivním chováním.

Epps a Kendall (1995) popisují hněv, jako afektivní komponentu agresivního chování, hostilitu naproti tomu charakterizují, jako spíše kognitivní komponentu agresivity a dle Spielberga (1988) je také postojem, který motivuje agresivitu.

Hostile attribution bias byl také pozorován u mužů s minulostí násilí v rodině, přesněji řečeno násilím směřovaným vůči manželce. Holtzworth-Munroe a Hutchinson

(1993) provedli studii na třech typech manželů, za první, typu násilného manžela, projevujícího se agresí a násilím vůči své ženě, za druhé typu nenásilného muže, který však v manželství prožívá distres a za třetí na typu nenásilného manžela, který nezažívá v manželství distres. Autoři těmto skupinám prezentovali různé manželské scénáře a tito jedinci roztřídění ve skupinách měli ohodnotit manželčino chování v každé scénérii. Násilní manželé signifikantně častěji přisuzovali manželčině chování negativní intenci, zvláště v manželských situacích, které mohly vzbuzovat žárlivost, pocity odmítnutí nebo přivodit ostudu na veřejnosti. Podle dalších výzkumů, které zahrnovaly muže projevující se v manželství násilně, byly výsledky podobné (Eckhardt, Barbour & Davison, 1998; Jin, Eagle & Keat, 2008).

Hostile attribution Bias může udržovat chronické agresivní chování tím, že zvyšuje pravděpodobnost agresivní response. Když je u druhých vnímána hostilní intence, tak může agresivní jedinec pocítovat, že je násilné jednání ospravedlnitelné, protože ho vnímá spíše jako odplatu, než to, že on byl agresorem a konflikt podnítil (Holtzworth-Munroe, 1991).

Autoři Shönenberg a Jusyte (2014) ve své studii dokazovali, že charakteristický vzorec přisuzování hostilních atribucí v případě nejasné sociální situace, není závislý pouze na konkrétní (nejednoznačné) akci jiného člověka a nepochopení této akce, což má za následek agresivní reakci, ale že také záleží na zpracování výrazu tváře. Bylo zjištěno, že při předkládání polarity tváří hněv-štěstí, kontrolní skupina neinterpretovala tváře hostilně, zatímco agresivní jedinci v experimentální skupině významně častěji hlásili hostilitu u nejasně se tvářících jedinců.

Tento „*hostile response bias*“ u antisociálních jedinců také platil u příkladu tváří hněv-strach. I v případě, že dva negativně hodnocené emoční výrazy byly spojeny (morfovány) dohromady, agresivní jedinci dávali přednost hostilní interpretaci v porovnání s kontrolní skupinou. V případě štěstí-strach dimenze nebyl mezi skupinami rozdíl, což naznačuje, že předurčená (biased) interpretace se objevovala pouze v podmínkách, kdy tváře obsahovaly náznak hněvivé exprese (Shönenberg, Jusyte, 2014).

Několik dalších výzkumníků si také kladlo otázku, jak souvisí interpretace výrazu tváře s agresivními reakcemi. Například Burt et al. (2009) ve svých výzkumech žádal respondenty, aby ohodnotili neutrální výrazy tváře a zjistili, že osobnostní rys agresivity je středně silně asociován s hostilní percepcí druhých lidí.

Knyazev et al. (2009) zjistili, že respondentky s vysokými skóry v oblasti hostility vnímaly šťastné a neutrální tváře jako méně přátelské.

Další zjištění autorů Shönenberga a Jusyte (2014) naznačují, že jedinci tíhnoucí k agresi, mohou jemné výrazy tváře, nebo rozdíly mezi verbálními a neverbálními informacemi (např. sarkasmus, nebo výraz obav), interpretovat jako nepřátelské, což může vést ke spuštění přednastavené agresivní reakce.

Když má jedinec naopak slabý Hostile attribution bias, pak bude méně pravděpodobně považovat nezdvořilé chování jako nepřátelské, zaměřené na jejich osobu a významně méně pravděpodobně se rozhodne chovat negativně vůči okolí (Wu et al., 2014).

3.2.1 Hostile attribution bias a vnímaná sociální hodnota

Pro fungování člověka ve společnosti, je mimo jiné důležité, jak sám sebe vnímá. Zda sám sebe vnímá, jako hodnotnou bytost, kterou ostatní lidé respektují. S tím je spjat také faktor, který je popisován jako *sociální status*. Sociální status člověka definují faktory, jako jeho profese, finanční příjem, s tím svázanou platovou třídu, ve které se nachází, gender, etnicita, náboženská orientace, sexuální orientace atd. (Adler, Epel, Castellazzo & Ickovics, 2000).

Vlastní vnímaná sociální hodnota je pro člověka klíčová, protože jak poznamenává Henry (2011), je integrována do všech aspektů existence člověka v hierarchické společnosti. Hrozby, které ohrožují vnímání sociální hodnoty, mají za následek psychologický konflikt u lidí ve skupinách s nízkým sociálním statutem, kteří chtějí být ostatními vnímáni, jako hodnotní pro společnost, ale zároveň tak vnímání nejsou.

Henry (2009) tvrdí, nižší vnímaná hodnota u lidí může vést a také často vede, ke zvýšené nastraženosti k potenciálním hrozbám a také ke zvýšené agresi, jakožto odpovědi na tyto vnímané hrozby. Potvrzení sociální hodnoty u těchto lidí také vedlo ke snížení k nastraženosti a agresivním projevům po uražení účastníků studie, kterou provedl Henry (2009). Nicméně dodává, že tento efekt byl patrný pouze u jedinců ze skupin s nižším sociálním statutem, ve skupinách s vyšším sociálním statutem se nic nezměnilo a vnímaná sociální hodnota zůstala stále vysoká.

Zvýšená psychologická defenzivnost ve skupinách s nižším sociálním statutem a nastraženost k událostem ohrožujícím jejich sociální hodnotu může mít za následek právě atribuční chyby a reaktivní agresivitu (Henry, 2009). Z těchto důvodů se autor rozhodl zkoumat u respondentů i vnímanou sociální hodnotu.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Výzkumný problém a cíl výzkumu

4.1 Výzkumný problém

To, jak lidé chápou sociální situace je důležité, jelikož podle toho poté jednají, přesto se problematice nejasných situací příliš odborníků sociální psychologie nevěnuje. To, jak chápe situace vězeňská populace, respektive, zda neutrální podněty nepovažuje za hostilní a zda tato populace nemá jakési agresivní přednastavení, tzv. *aggressive bias*, je téměř neprobádané. Z toho důvodu se autor rozhodl věnovat se této problematice již v bakalářské práci (Kunšta, 2014), kdy testoval žáky základních škol a také populaci vězňů. Jelikož považoval vzorek násilných vězňů za nedostatečně veliký (n=12) pro vytváření závěrů, pokračuje ve výzkumu i v diplomové práci.

V Čechách je interpretace nejasných sociálních situací oblast, které se téměř nikdo nevěnuje, i v knihách jiných autorů z ciziny, přeložených do českého jazyka, jsou informace pouze minimální a spíše se k nejasnosti situace a jejímu dekodování vztahují okrajově, propojení tohoto fenoménu s agresivitou se v Čechách věnoval například Čermák (1998), který zjistil, že v nejasné sociální situaci, se agresivní chlapci chovají agresivněji, než skupina chlapců, které označoval za neagresivní a nehostilní. V situaci, která měla jednoznačně zřejmý agresivní a hostilní podtón, se respondenti v míře agresivity nikterak nelišili.

4.2 Výzkumný cíl

Výzkumným cílem bylo srovnání skupiny vězňů, umístěných ve věznici Praha Pankrác s běžnou populací, kterou autor s vězni pároval podle screeningového dotazníku. Uvznění jsou všichni umístěni ve výkonu trestu za spáchání násilných trestných činů. Vězni byli se spárovanou populací srovnáváni za pomoci několika dotazníků zkoumajících nejasné sociální situace, vnímanou sociální hodnotu a Rosenzweigova frustračního testu.

Cílem výzkumu tedy bylo prozkoumat, zda se skupiny liší v agresivních tendencích a chápání nejasných sociálních situací. Dalším cílem bylo prozkoumat, zda se obě skupiny liší v sebou vnímané sociální hodnotě

5 Hypotézy

H1: Mezi sklony k agresi a agresivní interpretací nejednoznačných sociálních situací existuje pozitivní vztah.

H2: Vězni, odsouzení za násilnou trestnou činnost, interpretují nejasné sociální situace častěji jako agresivní/hostilní, v porovnání s běžnou, párovanou populací.

H3: Vězni v testu agresivity jsou signifikantně agresivnější, než běžná populace.

H4: Vnímaná sociální hodnota je u vězeňské populace významně nižší, než u běžné, párované populace.

6 Metodologický rámec

6.1 Typ výzkumu

Pro účel výzkumu bylo užito kvantitativního postupu, jelikož umožňuje sběr dat od více účastníků výzkumu najednou a časová relace je výrazně kratší, než v případě kvalitativního přístupu. Výzkum byl od začátku navržen jakožto převážně srovnávací studie, nicméně bylo třeba opět prozkoumat souvislost mezi nejasnými sociálními situacemi, resp. metodami, které je zjišťují, a agresivitou.

6.2 Metody sběru dat

Sběr dat byl zajištěn za pomoci baterie dotazníků, která sestávala z následujících položek:

- 1) *Screeningový dotazník*
- 2) *SIP-Attribution Bias Questionnaire*
- 3) *Dotazník Sociálních Situací*
- 4) *Social Worth Scale*
- 5) *Rosenzweigův obrázkový frustrační test*
- 6) *Volný list na připomínky a poznámky*

1) Screeningový dotazník

Popis metody

Za pomoci screeningového dotazníku byly zjišťovány základní údaje, jako je věk, rodinný stav, místo bydliště, nejvyšší dosažené vzdělání a v případě vězeňské populace, zda je vězeň prvotrestaný, nebo opakovaně trestaný.

2) SIP-AEQ (Social Information Processing – Attribution Bias Questionnaire)

Popis metody

SIP AEQ (Coccaro, Noblett, & McCloskey, 2009) *The Social Information Processing – Attribution Bias questionnaire*. Zpracování sociálních informací – Dotazník atribučního biasu. Respondenti se mají vyjadřovat k osmi příběhům, každý z nich popisuje

jedince, který se chová tak, že to vede k negativním následkům, ale záměr tohoto chování zůstává nejasný. Účastníci jsou poté dotázáni, aby ohodnotili výroky uvedené pod příběhem, nabízející možné vysvětlení. Respondent volí, nakolik je pro něj to či ono tvrzení pravděpodobné na přiložené čtyřbodové škále, kde 1 = Nepravděpodobné a 4 = Velmi pravděpodobné.

Psychometrické aspekty

Odpovědi na 16 hostilných intencí utvořily dle autorů spolehlivou škálu, kdy $\alpha = 0,83$ a odpovědi na 8 agresivních položek také vytvořily spolehlivou škálu, kdy $\alpha = 0,86$.

3) DSS (Dotazník Sociálních Situací)

Popis metody

Jedná se o deseti položkový dotazník, resp. škálu, která byla vytvořena autorem pro účely zkoumání problematiky nejasných sociálních situací již v bakalářském studiu. Každá položka předkládá respondentovi situaci nebo výrok a respondent volí odpověď ze čtyř možností, tedy: Souhlasím, Spíše souhlasím, Spíše nesouhlasím a Nesouhlasím. Dotazník byl rozdělen na klasickou a reverzní část, v polovině otázek tedy souhlasná odezva poukazuje na hostilní postoj, přičemž v polovině druhé tomuto postoji odpovídají nesouhlasné odpovědi.

Psychometrické aspekty

Již před výzkumem k bakalářské práci byl dotazník podroben pilotnímu výzkumu na 30 subjektech, u kterých nebyl předpoklad zvýšené agresivity (nebylo to však možné se stoprocentní jistotou vyloučit). Polovina účastníků pilotního výzkumu byla složena ze studentů vysokých škol různých oborů a druhá polovina účastníků již byla v pracovním poměru. Po pilotním výzkumu byly vyřazeny tři položky, které zřejmě neměly žádnou hodnotu, protože hostilní odpovědi nebyly nikým zvoleny (Kunšta, 2014).

Při výzkumu na bakalářskou práci bylo dotazníkem otestováno 114 respondentů, přičemž z tohoto vzorku bylo 85 žáků základní školy šestých a sedmých tříd, pro tuto populaci byla $\alpha = 0,6$. Pro populaci 29 uvězněných za nejrůznější přečiny, včetně 12 uvězněných za násilné trestné činy, byla $\alpha = 0,77$.

4) SWS (Social Worth Scale)

Popis metody

Social Worth Scale – Škála sociální hodnoty (a ostražitosti vůči hrozbám) je dvanácti položkový dotazník, který je částečně určen k měření problematiky self-esteemu⁶, nicméně podle Brandta, Henryho a Davise (2011) byl sestaven tak, aby měřil o něco více, tedy vnímanou sociální hodnotu participanta, kterou vztahuje k sobě, společnosti a zda se vidí jako přijímaný nebo ohrožený sociálními strukturami (podle Davis, 2012).

Respondenti volí na škále od 1 do 7, přičemž 1 = Zcela nesouhlasím a 7 = Zcela souhlasím. Dotazník je rozdělen na dvě části, prvních 8 položek měří vnímané ohrožení vlastní sociální hodnoty, zbývající 4 položky měří nastraženost vůči takovýmto hrozbám.

Psychometrické aspekty

Škála sociální hodnoty není standardizována pro českou populaci, nicméně výsledky pro americkou populaci jsou následující. *Reliabilita* metody je dobrá, pro první část dotazníku, tedy prvních 8 položek je $\alpha = .84$, pro zbývající část dotazníku, poslední 4 položky je $\alpha = .77$. Autor provedl pilotní výzkum a pro celý dotazník je $\alpha = .80$, pro první část dotazníku, tedy otázky 1 – 8 je $\alpha = .80$ a pro otázky 9 – 12 je $\alpha = .86$, přičemž byl výzkum proveden na 30 ti respondentech. Všichni respondenti jsou studenti VŠ ve věkovém rozmezí 22 – 28 let.

5) Rosenzweigův obrázkový frustrační test

Popis metody

V případě PFT (Rosenzweig, 1945) se jedná o verbálně-tematickou projektivní diagnostickou metodu, která slouží k odhalování vzorců chování při zátěži, se kterou se člověk může setkat. Test mapuje a vyvolává skryté agresivní tendence, které poté zachycuje ve formě verbálních, respektive psaných odpovědí (Svoboda, Humpolíček & Šnorek, 2013).

Testový materiál sestává z 24 obrázků, které znázorňují dvě osoby v interakci po nějaké frustrující situaci. Postava na levé straně obrázku buď přímo frustruje druhou postavu anebo napomáhá k pojmenování frustrující situace. Druhá postava má místo odpovědi prázdné místo, kam testovaný vpisuje, jak by v situaci odpověděl. Celý testový materiál je obsažen v testovém sešitě, do kterého respondent zapisuje v každé situaci první

---

⁶ sebeúcty

odpověď, která jej napadne. Čas na vyplňování testu je neomezený, obvykle však testování zabere kolem dvaceti minut. U vězňů testování trvá obvykle déle. Testovou metodu je možné zadávat také skupinově (Svoboda, Humpolíček & Šnorek, 2013; Čáp, 2015).

Psychometrické aspekty

Metoda byla standardizována pro Českou populaci s následujícími výsledky. *Reliabilita* metody byla zjišťována test-retestovou metodou, přičemž hodnoty byly v rozmezí 0,42 – 0,70 (Čáp, 2011). Metoda shody dvou hodnotitelů ukázala dobrý výsledek shody 91,6%. *Validita* metody byla zjišťována formou kritériální validity a ukazuje se jako dostatečná, přičemž zkoumána byla porovnáváním s testy jako například MMPI, TAT a 16 PF (Svoboda, Humpolíček & Šnorek, 2013).

6) Volný list na připomínky a poznámky

Na konec baterie byl zařazen volný papír s následujícím textem:

Děkuji Vám za vyplnění mých dotazníků, velmi si vážím Vaší spolupráce. Zde mi můžete zanechat vzkaz, nebo informaci, zda Vás při vyplňování něco rušilo, nebo zda myslíte, že Vás při vyplňování cokoliv ovlivnilo.

Někteří z účastníků výzkumu této možnosti – zanechat mi nějaký vzkaz, využili k tomu, aby mi nějaký vzkaz, obvykle, že se rádi zúčastnili, napsali.

6.3 Sběr a analýza dat

Testový sešit byl administrován standardním způsobem formou tužka – papír, kdy respondenti nejprve podepsali informovaný souhlas, který nebyl součástí sešitu, aby byla zachována anonymita každého respondenta. Poté jim byla testová baterie předložena v tom pořadí, v jakém je uvedena v podkapitole metody sběru dat. Vyplnění testové baterie zabralo účastníkům průměrně asi 30 – 35 minut.

Ještě před započítáním hlavního výzkumu byl proveden výzkum pilotní na skupině 10 studentů SŠ a VŠ, kterým byla baterie dotazníků předložena pro účely zjištění potřebné časové dotace na vyplnění dotazníku a také kvůli informaci, jak dobře jsou položky chápány. To z toho důvodu, že metody *SWS* a *SIP-AEQ* byly přeloženy z anglického jazyka do češtiny autorem, který posléze dával překlad ke kontrole dvěma kolegům, kteří dosáhli úrovně znalosti anglického jazyka C1 a C2. Nebyly nicméně prováděny zpětné

překlady z českého jazyka na anglický pro zvýšení validity z důvodu úspory času pro aktivity, jež autor považoval za důležitější, jakožto například sběr dat u normální populace pro párování s populací vězeňskou.

Baterie byla nejprve rozdána 30 vězňům, kteří byli odsouzeni za spáchání níže vypsaných násilných trestných činů. Všichni vězni se dobrovolně účastnili a vyplnili celý testový sešit. Následné párování vězňů podle screeningového dotazníku probíhalo po dobu více než dvou měsíců, jelikož bylo nesmírně obtížné objevit takové respondenty, kteří alespoň ze 75% odpovídali informacím uvedeným ve screeningových dotaznících vězňů. Další potíží bylo potenciální párované respondenty motivovat k účasti na výzkumu.

Při analýze dat byli nejprve účastníci ze skupiny vězňů rozřazeni do kategorií podle věku, kdy byly vytvořeny kategorie v rozmezí 5 let, poté byly prozkoumány všechny ostatní položky screeningového dotazníku a podle těchto kritérií byli pak hledáni vhodní respondenti ze skupiny běžné populace. Tato data pak byla tříděna za pomoci programu Microsoft Excel a byla tam také doplňována data z ostatních testových metod. Hypotézy byly následně zpracovány za pomoci programu SPSS 21.

6.4 Specifika sběru dat ve věznici

Vězeňská populace je specifická svou obtížnou přístupností pro výzkumníka přicházejícího z vnější. Obvykle je nutné oslovit přímo ředitele dané věznice oficiální cestou, tedy napsat dopis se svou prosbou a požadavky, zároveň krátce popsat svůj výzkum, jeho účel a alespoň rámcově počet vězňů, kteří by se měli na výzkumu účastnit. Ředitelé věznic poté rozhodnout buď o *povolení výzkumu a povolení vstupu do věznice*, nebo *povolení výzkumu a nepovolení vstupu do věznice* anebo o *nepovolení výzkumu*.

Pro účely tohoto výzkumu bylo klíčové, aby byl povolen jak výzkum, tak i vstup, jelikož autor potřeboval data sebrat sám, vzhledem k tomu, že byl v baterii zařazen i Rosenzweigův obrázkový frustrační test, bylo záhodné s každým vězněm provést inquiry, tedy se doptat na případné nejasnosti, nebo požádat o doplnění políček bez odpovědí.

Autor oslovil tři věznice, kdy v jedné mu nebyl výzkum umožněn z personálních důvodů, v další věznici mu byl povolen výzkum, ale ne vstup do věznice, nakonec bylo autoru umožněno provést výzkum osobně ve Vazební věznici Praha Pankrác. Dalším klíčovým krokem je oslovit psychologa na pracovišti, který výzkumníkovi pomůže s celým průběhem výzkumu a hlavně vytipuje vhodné vězně, v případě této diplomové práce,

vězně obviněné ze spáchání násilné trestné činnosti. Výčet spáchaných trestných činů účastníky výzkumu je uveden v samostatné podkapitole.

Výběr věznic je třeba provádět *nenáhodně, účelovým výběrem*, jelikož, jak již bylo avizováno výše, je velmi nesnadné proniknout k vězeňské populaci. Je také dobré se nejprve seznámit s Českým vězeňským systémem rozdělování vězňů podle závažnosti spáchání trestného činu, jelikož nepodmíněný trest odnětí svobody, po analýze podstaty trestného činu, podle §56 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. (2015) vězeň může nastoupit do výkonu trestu v různém typu věznice:

1) *věznice s dohledem* – zpravidla pro pachatele, kteří spáchali přečin z nedbalosti a kteří doposud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

2) *věznice s dozorem* – zpravidla pro pachatele, kteří spáchali přečin z nedbalosti a již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo kteří již byli ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin, který nepřesáhl délku 3 let.

3) *věznice s ostrahou* – zpravidla pro pachatele, kteří spáchali úmyslný trestný čin a v případě nesplnění podmínek pro umístění do věznic výše popsaného typu.

4) *věznice se zvýšenou ostrahou* – pro pachatele, kterým byl uložen výjimečný trest, kterým byl uložen trest odnětí svobody za TČ spáchaný s organizovanou skupinou, nebo za zvláště závažný zločin. Výměra trestu musí být delší než 8 let anebo v případě, že vězeň v posledních pěti letech uprchl z výkonu trestu či vazební věznice.

Problematické také je, že ne všichni oslovení vězni se rozhodnou účastnit na výzkumu. Je třeba se tedy zamyslet nad motivací účastníků výzkumu a tím, že jiných výsledků by bylo možná dosaženo právě s populací vězňů, která odmítla se výzkumu účastnit.

Při pohybu ve věznici je třeba se bezpodmínečně řídit pokyny supervidujícího psychologa, nebo jiného pracovníka, který sběr dat zaštiťuje a po věznici se nepohybovat o samotě, což obvykle stejně není možné vzhledem k množství mříží, které od sebe oddělují bloky, ale i jednotlivé chodby.

6.5 Výčet spáchaných trestných činů u vzorku vězňů

Podle Úplného znění trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. (2015).

§ 140 – Vražda

§ 145 – Těžké ublížení na zdraví

§ 171 – Omezování osobní svobody

§ 173 – Loupež

§ 175 – Vydírání

§ 176 – Omezování svobody vyznání

§ 185 – Znásilnění

§ 198 – Týrání svěřené osoby

§ 199 – Týrání osoby žijící ve společném obydlí

§ 325 – Násilí proti úřední osobě

§ 352 – Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

§ 358 – Výtržnictví

6.6 Charakteristiky zkoumaného vzorku

Výzkum byl proveden na celkem 60 respondentech, z čehož bylo n=30 vězeňská populace a n=30 populace s vězni spárovaná. Všichni účastníci výzkumu byli muži ve věku mezi 24 a 57 lety.

Mezi vězni bylo 43,33% prvo-trestaných (n=13) a 56,66% opakovaně trestaných (n=17), 20% vězňů mělo vystudovanou základní školu (n=6), 50% bylo vyučených (n=15), 20% mělo střední školu (n=6) a 10% vyšší odborné vzdělání (n=3). Praha jakožto místo bydliště byla zastoupena v 60% případů (n=18), 13,33% připadlo na Ústecký kraj (n=4), 10% na střeďočeký (n=3), 6,66% kraj Jihočeký (n=2), kraje Karlovarský, Moravskoslezský a Liberecký byly zastoupeny po 3,33% (v každém kraji jeden účastník).

Co se týče rodinného vztahu, 36,66% vězňů bylo svobodných (n=11), ve 26,66% případů byli vězni shodně rozvedení nebo v dlouhodobém partnerském vztahu (n=8), 6,66% vězňů bylo ženatých (n=2) a 3,33% ovdovělých (n=1). Věk byl rozdělen v rozmezí pěti let, tedy od 21 – 25 let byli účastníci zastoupeni v 16,66%, stejně tak v rozmezí 26 – 30 a 31 – 35 letech (n=5). Účastníci věkem mezi 36 – 40 letech byli zastoupeni v 10%

(n=3), 41 – 45 v 13,33% (n=4), 46 – 50 ve 20% (n=6) a nakonec účastníci starší 51 let byli zastoupeni v 7% (n=2).

Běžná populace byla spárována s vězeňskou populací tak, aby se shodovala alespoň ve třech ze čtyř kategorií zjištěných ve screeningovém dotazníku, shoda tedy musela být minimálně 75%. Z kraje Libereckého a Karlovarského autor nedokázal zajistit odpovídajícího respondenta, jelikož tam nemá žádné rodinné, ani přátelské vazby, nalezení vhodného respondenta z tamní oblasti bylo tedy téměř nemožné.

Sběr dat u vězeňské populace trval jeden den, ovšem párování k vězeňské populaci trvalo přes dva měsíce, jelikož bylo obtížné nejen vhodné jedince vyhledat, ale také získat jejich souhlas k testování a mnohdy také domluvit termín testování, který by vyhovoval oběma stranám, s tímto byl problém spíše s respondenty, kteří byli párováni s vězni nepocházejícími z Prahy. Více než polovina respondentů podstoupila výzkum z dobré vůle, nicméně některým respondentům autor poskytl finanční odměnu za vyplnění.

6.7 Etické aspekty

Adekvátní etická stránka výzkumu byla v tomto případě zajištěna za pomoci *dobrovolnosti* účasti na výzkumu, jak u vězeňské populace, tak u párovaných protějšků vybraných z běžné populace. Účastníci výzkumu také podepisovali *informovaný souhlas*, který jim byl předložen před započítím výzkumu a který nebyl součástí testové baterie, zde účastníci podepsali mj. to, že nebyli do vyplňování testového sešitu nikým donuceni a že mohou kdykoliv během testování z výzkumu odstoupit. Informovaný souhlas si lze prohlédnout v přílohách.

Důležité bylo zachovat naprostou anonymitu pro všechny zúčastněné a toho bylo dosaženo tím, že dokud nebyl výzkum hotov nejprve u všech 30 vězňů, tak autor dotazníky neprohlížel. Poté je také náhodně promíchal, aby první a poslední respondent nebyl vystaven riziku, že si jej a jeho testový sešit bude autor pamatovat.

Párovaná populace poté také nebyla studována a jejich data přepisována, dokud jich nebylo přesně třicet a nebyla tedy sebrána všechna data. Poté byly dotazníky opět různě promíchány a až poté s nimi bylo dále pracováno. Autor tedy neví, který dotazník patří komu, má pouze informaci o tom, kdo patří do skupiny vězňů a kdo do skupiny párované

populace. Účastníkům tedy nemohly být sděleny individuální výsledky, v testové baterii, nicméně o tuto informaci nikdo nestál.

V souladu s *právem účastníků na informace*, o kterém píše Ferjenčík (2010) byly respondentům pravdivě podány všechny informace o výzkumu, kdy byli obeznámeni s tím, jaké psychologické fenomény jsou v práci zkoumány, jaké jsou cíle a smysl celého výzkumu a s kým budou účastníci srovnáváni.

7 Výsledky

V první přehledové tabulce je uvedena deskriptivní statistika pro oba soubory, tedy vězeňskou populaci (n=30) a s vězni spárovanou srovnávací skupinu (n=30). V tabulce vidíme, že například průměrný výsledek v Rosenzweigově PFT se mezi vězeňskou a srovnávací skupinou příliš neliší. U Dotazníku sociálních situací je medián dokonce stejný a průměr v SIP-AEQ se liší jen v rozsahu 0,3. Byla také spočtena velikost účinku, tedy Cohenův koeficient účinku *d*.

Před započítáním testování bylo třeba prozkoumat, zda je výzkumný soubor normálně rozložen. Jelikož soubor čítá 60 respondentů, byl pro tuto analýzu zvolen Shapiro-Wilkův test a u všech testových metod bylo prokázáno, že populace účastníků výzkumu je normálně rozložena, jelikož u PFT E-A: $p = 0,568$, u SWS: $p = 0,273$, u DSS: $p = 0,246$ a v případě SIP-AEQ: $p = 0,5$. Podrobné výsledky si lze prohlédnout v tabulce 2.

Tabulka 1 Přehled deskriptivní statistiky mezi vzorkem vězňů (n=30) a srovnávací skupinou (n=30)

	Skupina	N	MIN	MAX	AM	ME	SD	Cohen's <i>d</i>
PFT E-A	srovnávací	30	4,2	79,2	40,973	45,5	21,0714	0,1
	vězni	30	12,5	70,8	38,817	38,5	12,7647	
SWS	srovnávací	30	24	56	38,67	39,5	9,323	1,1
	vězni	30	28	73	49,13	51	9,818	
DSS	srovnávací	30	10	27	18,80	18	5,378	0,3
	vězni	30	10	23	17,60	18	3,024	
SIP-AEQ	srovnávací	30	20	98	52,30	50,5	19,409	0,02
	vězni	30	27	79	52,00	52	12,160	

Tabulka 2 Přehled výsledků testu normality rozložení u metod PFT, SWS, DSS a SIP-AEQ

	Shapiro-Wilkův test		
	Statistika	sv.	<i>p</i>
PFT E-A	0,983	60	0,568
SWS	0,976	60	0,274
DSS	0,975	60	0,246
SIP-AEQ	0,982	60	0,500

H1: *Mezi sklony k agresi a agresivní interpretací nejednoznačných sociálních situací existuje pozitivní vztah.* Hypotéza byla zjišťována za pomoci Pearsonova korelačního testu, kdy se na vzorku 60 respondentů podařilo prokázat souvislost metod zjišťujících chápání sociálních situací (DSS, SIP-AEQ) a testu měřícího agresivní tendence vůči okolí (PFT – oddíl E-A). Kdy byly výsledky přesvědčivé, jelikož korelace mezi PFT E-A a DSS je: $r(59) = 0,590$, $p < 0,001$. Výsledky korelační analýzy mezi PFT E-A a SIP-AEQ jsou: $r(59) = 0,649$, $p < 0,001$. Před zkoumáním souvislosti mezi metodami zjišťujícími sociální situace a metodou pro zjišťování agresivity, bylo také zjišťováno, zda spolu souvisí jednotlivé metody pro zjišťování chápání sociálních situací (DSS a SIP-AEQ). V tomto případě se také podařilo objevit spolehlivou souvislost: $r(59) = 0,602$, $p < 0,001$. Viz. tabulka 3. Na základě výsledků tedy lze spolehlivě konstatovat, že mezi sklony k agresi zaměřené na okolí a agresivní interpretací sociálních situací existuje pozitivní vztah.

Tabulka 3 Přehled výsledků korelační analýzy mezi metodami PFT, DSS a SIP-AEQ

Korelační analýza – Pearsonův korelační test				
		PFT E-A	DSS	SIP-AEQ
PFT E-A	<i>r</i>	1	,590	,649
	<i>p</i>		,000	,000
DSS	<i>r</i>	,590	1	,602
	<i>p</i>	,000		,000
SIP-AEQ	<i>r</i>	,649	,602	1
	<i>p</i>	,000	,000	

H2: *Vězni, odsouzení za násilnou trestnou činnost, interpretují nejasné sociální situace častěji jako agresivní/hostilní, v porovnání s běžnou, párovanou populací. Tuto hypotézu se nepodařilo potvrdit, jelikož na základě výsledků *t*-testu nezávislých vzorků nebyla prokázána signifikantní rozdílnost mezi skupinami. Tedy v případě DSS: $t(58) = 1,065$, $p = 0,291$ a v případě SIP-AEQ: $t(58) = 0,072$, $p = 0,943$. Viz tabulka 4. V souladu s výsledky je tedy zřejmé, že vězni a srovnávací skupina se neliší v interpretaci nejasných sociálních situací.*

Tabulka 4 Výsledky *t*-testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – n=30 vězni a n=30 srovnávací skupina v DSS a SIP-AEQ

<i>t</i> -test nezávislých vzorků							
	<i>t</i>	sv.	<i>p</i>	Rozdílnost průměru	SE rozdílu	95% Konfidenční interval	
						Dolní	Horní
DSS	1,065	58	,291	1,200	1,126	-1,055	3,455
SIP-AEQ	,072	58	,943	,300	4,182	-8,070	8,670

H3: *Vězni v testu agresivity jsou signifikantně agresivnější, než běžná populace. Tuto hypotézu se nepodařilo potvrdit, protože v *t*-testu nezávislých vzorků, který byl pro zjištění signifikantnosti případných zjištění užít, nebyla nalezena statistická významnost, jelikož: $t(58) = 0,479$, $p = 0,633$. Kritická hodnota nebyla překročena a hladina statistické významnosti nedosahuje požadovaných hodnot pro přijetí hypotézy. Podrobnější výsledky si lze prohlédnout v tabulce 5. Vězni tedy nejsou signifikantně agresivnější, než srovnávací skupina.*

Tabulka 5 Výsledky *t*-testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – n=30 vězni a n=30 srovnávací skupina v PFT

<i>t</i> -test nezávislých vzorků							
	<i>t</i>	sv.	<i>p</i>	Rozdílnost průměru	SE rozdílu	95% Konfidenční interval	
						Dolní	Horní
PFT E-A	,479	58	,633	2,1567	4,4979	-6,8469	11,1603

H4: *Vnímaná sociální hodnota je u vězeňské populace významně nižší, než u běžné, párované populace.* V případě hypotézy čtyři byly nalezeny dostatečné důkazy pro podpoření její platnosti, hypotézu lze tedy s jistotou podpořit, jelikož v testu SWS byly výsledky následující: $t(58) = -4,234$, $p < 0,001$. Z toho vyplývá, že vnímaná sociální hodnota je u vězňů signifikantně nižší, viz tabulka 6. Záporná hodnota je způsobena tím, že průměr skupiny vězňů, která byla při počítání označena jako sk. 0, je menší než průměr srovnávací skupiny, označené jako sk. 1. Při tomto označení skupin je záporný výsledek žádoucí, jelikož potvrzuje hypotézu. Vnímaná sociální hodnota je tedy u vězeňské populace nižší, než je tomu v případě srovnávací skupiny.

Tabulka 6 Výsledky *t*-testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – $n=30$ vězni a $n=30$ srovnávací skupina v SWS

<i>t</i>-test nezávislých vzorků							
	<i>t</i>	sv.	<i>p</i>	Rozdílnost průměru	SE rozdílu	95% Konfidenční interval	
						Dolní	Horní
SWS	-4,234	58	,000	-10,467	2,472	-15,415	-5,519

Ze čtyř prověřovaných hypotéz se podařilo spolehlivě potvrdit dvě, tedy byla prokázána souvislost nejasných sociálních situací a sklonů k agresivnímu jednání, a že vězni vnímají svou sociální hodnotu jako významně nižší, než párovaná populace.

Naproti tomu nebyl nalezen dostatek důkazů pro podpoření hypotézy, kdy vězni uvěznění za násilné trestné činy interpretují nejasné sociální situace častěji jako agresivní a hostilní. Hypotézu o signifikantně větší agresivitě zaměřené na okolí u vězeňské populace v porovnání s běžnou, párovanou populací se rovněž nepodařilo potvrdit.

Proč tomu tak je, jaká mohou být vysvětlení a implikace zjištění budou nadále diskutovány v oddílu *diskuze*, kde autor také zhodnotí možná rizika a omezení, která z výzkumu jím provedeným, vyplývají.

8 Diskuze

Prvotními úkony, které bylo třeba udělat, bylo prozkoumat provázanost dvou hlavních zkoumaných jevů. Tedy *agresivních tendencí a interpretace nejasných sociálních situací*. Z výzkumu provedeného v rámci bakalářské práce byla souvislost zjištěna (Kunšta, 2014), nicméně hlavním nedostatkem bylo, že autorem vytvořená škála (DSS) byla pouze jedinou metodou, zjišťující chápání nejednoznačných sociálních situací. Autor proto pro potřeby výzkumu v diplomové práci našel další metodu, předkládající nejasné sociální situace formou krátkých příběhů: SIP - Attribution Bias Questionnaire (Coccaro, Noblett, & McCloskey, 2009). Mezi oběma metodami byl nalezen silný pozitivní vztah, kdy spolu výsledné hodnoty metod vzájemně silně kovariují.

Po nalezení tohoto vztahu byla prozkoumávána první hypotéza, tedy H1: *Mezi sklony k agresii a agresivní interpretací nejednoznačných sociálních situací existuje pozitivní vztah*. Hypotézu se podařilo na základě výsledků statistické analýzy potvrdit a pozitivní vztah mezi těmito fenomény objevit. Souvislost již objevili například autoři Bushman & Anderson (2002). Při zamyšlení se nad teoretickými koncepty jak nejasné sociální situace, tak nad použitým testem agresivity – PFT, lze dojít k závěru, že oba teoretické rámce vycházejí ze situací, *nejasné sociální situace* již z logiky věci, neb je slovo situace obsaženo v názvu, nicméně *Rosenzweigův PFT* také předkládá sociální situace, které mají testovaného frustrovat (Čáp, 2015) a dle autora také mnohdy tyto sociální situace nejsou jasné. Autor proto považuje tuto metodu k výzkumu souvisejícího s nejasnými sociálními situacemi jako velmi vhodnou.

Autor výzkumu v případě zjišťování souvislosti agresivity a nejednoznačných sociálních situací volil v testu PFT oddíl E-A, tedy *extraagresivní* směr agrese, agresivitu zaměřenou na okolí (Čáp, 2011). Velikou výhodou užití PFT je možnost víceméně odděleně prozkoumat typy směru agrese, což často u jiných metod možné není. Výsledky tedy v tomto případě nejsou zkresleny například směřováním agresivního chování vůči vlastní osobě a jedná se opravdu pouze o agresivitu směřovanou vůči okolí.

Agresi lze pochopitelně měřit i jinými testy, ať už dotazníky, nebo projektivními metodami, jako tomu je v případě PFT, autorovým původním záměrem bylo použít *Rosenzweigův test* v kombinaci s *Wagnerovým Hand Testem*, který se v současnosti používá převážně k diagnostice agresivního chování (Svoboda, Humpolíček & Šnorek, 2013). Z důvodů nároků administrace a již poměrně dlouhé testové baterie, se autor rozhodl Test ruky nezařadit.

Výsledky zjištění však nelze v žádném případě zobecnit, už jen díky stylu výběru vzorku, ale převážně proto, že vzorkem byla populace třiceti násilných vězňů a třiceti respondentů z běžné, s vězni spárované populace. Tento vzorek není dostatečný k vytváření závěrů pro obecnou populaci.

V případě plánů na zobecnění výsledků, autor pro další zkoumání doporučuje realizovat nejdříve studii na běžné populaci. Dále rozšířit vzorek a zvolit jiný druh výběru vzorku, který umožní výsledky zobecnit na celou populaci, důležitým prvkem je, jak píše Ferjenčík (2010) náhodnost výběru, kdy každý respondent musí mít stejně velikou pravděpodobnost dostat se do výběrového souboru.

V případě druhé hypotézy, kdy bylo aspirací autora prozkoumat, zda násilní vězni chápou sociální situace, jako agresivnější, než srovnávací skupina. Tedy H2: *Vězni, odsouzení za násilnou trestnou činnost, interpretují nejasné sociální situace častěji jako agresivní/hostilní, v porovnání s běžnou, párovanou populací.* Hypotézu se nepodařilo prokázat, jelikož nebylo dosaženo požadované minimální statistické hladiny významnosti ($p < 0,05$). Otázkou k zamyšlení je, proč se hypotézu nepodařilo prokázat. Jednou z možností se nabízí, že vzorek uvězněných za násilnou trestnou činnost nebyl dostatečně velký, nicméně dle mínění autora byl dost velký na to, aby se v případě existence rozdílnosti, tato rozdílnost projevila.

Autor proto nabízí jiné vysvětlení, tedy že vězni, kteří splnili kritéria pro účast na výzkumu, tedy spáchání násilného trestného činu, ještě museli souhlasit s výzkumem, který jim byl nabídnut. Pravdou je, že většina uvězněných k výzkumům nebývá svolná a pro dodržení etických pravidel, zejména pravidla dobrovolnosti účasti na výzkumu, nelze vězně do výzkumného šetření nutit. Nabízí se tedy otázka, jakých výsledků by dosáhla populace vězňů, kteří se dobrovolně rozhodli neúčastnit se výzkumu. Byly by jejich výsledky jiné? Liší se nějak populace vězňů svolná k psychologickému testování od populace vězňů, kteří k výzkumným šetřením za žádných okolností svolní nejsou? Z logiky věci, dle autorova mínění, nebude na tuto otázku možné podat vědecky podloženou odpověď.

Jako další možné vysvětlení, se nabízí problematika *upřímnosti* v dotazníkových šetřeních. Oba dotazníky je možné „prohlédnout“ a tedy v nich i nepodávat pravdivé informace. Tento fenomén se však autor snažil zmírnit naprostou anonymitou zúčastněných, jak již bylo rozpracováno v podkapitole rozebírající etické aspekty práce, uvězněni byli ujisti, že jejich konkrétní výsledky nebudou známy ani autorovi samotnému, podnikl i kroky, které měly zajistit, že neodhadne účastníkův dotazník podle

pořadí, v kterém byly odevzdány. Z těchto důvodů lze předpokládat zvýšenou pravdivost výpovědí jednotlivých účastníků, nelze však naprosto vyloučit záměrné podávání falešných informací a sebestylizaci.

Nezáměrný raport neodpovídajících odpovědí také hrozí kvůli nebezpečí nepochopení významu položek, tomu se však autor také snažil předejít ujištěním účastníků, že je možné se zeptat na cokoliv, co se týká testového sešitu. Někteří účastníci z vězeňské populace této možnosti využili a zeptali se na významy různých výroků, lze však předpokládat, že se mezi nimi mohli vyskytnout i jedinci sociálně ostýchavější, kteří se na nepochopenou položku nezeptali a raději zvolili odpověď náhodně.

Problematikou chápání nejasných sociálních situací jako agresivních/hostilních u populace násilných vězňů, se dle autorových vědomostí doposud nikdo metodicky nezabýval, není tedy s čím výsledná zjištění porovnat. V bakalářské práci autor na ještě menším vzorku (n=12) násilných vězňů, které porovnával s vězni uvězněnými za nenásilné trestné činy (n=17) také žádné signifikantní rozdíly nenašel. Byla však užita pouze metoda DSS, což mohlo, stejně jako velikost vzorku, výsledná zjištění ovlivnit (Kunšta, 2014). Charakter násilné trestné činnosti také mohl hrát svou roli, například menší závažnost, která se v souboru objevila. V případě instrumentálního typu, například u loupeže, by to mohl být jiný typ agrese, než u jiných násilných trestných činů. Tedy namíchané typy agrese ve vzorku, tak jak jsou popsány v teorii.

Třetí, předposlední hypotézou byla premisa, že násilní vězni budou v Rozensweigově obrázkovém frustračním testu dosahovat vyšších skóre v oblasti E-A, což je oddíl zjišťující agresivitu směřovanou na okolí. Tedy H3: *Vězni v testu agresivity jsou signifikantně agresivnější, než běžná populace.* Hypotézu se nepodařilo potvrdit, jelikož nebylo statistickými metodami prokázáno, že vězni jsou opravdu agresivnější, než srovnávací skupina. Respektive, že nesměřují svou agresi na své okolí více, nebo méně, než běžná populace. Toto zjištění je v rozporu s objevem, který učinila Okrouhlická (2015), která u svého vzorku vězňů zjistila, že svou agresi směřují na okolí méně, než běžná populace, která tak činí častěji. Ovšem trefně poznamenává, že je na pováženu, do jaké míry by odpovědi respondentů souhlasily s jejich jednáním v dané situaci (Okrouhlická, 2015).

Autorova zjištění však souhlasí s jinými zjištěními, kdy byli v agresivitě porovnávání muži z normální populace a uvěznění ve vězeních se zvýšenou ostrahou, za pomoci Rosenzweigova PFT a nebyly mezi nimi nalezeny statisticky významné rozdíly

(Mercer, Kyriazis, 1962). Rosenzweig (1963) studii nicméně vytkl, že informace byly podány bez potřebných vysvětlení a souvislostí, také doporučil další zkoumání.

Zevrubnější zkoumání problematiky doporučuje i autor. Opět se nabízí otázka pravdivosti podávaných odpovědí, tento dopad se však dle autorova mínění opět dařilo zmírňovat informováním účastníků o naprosté anonymitě jejich výsledků.

Poslední, čtvrtá hypotéza, byla zkonstruována pro potřeby prozkoumání vlastní vnímané hodnoty u vzorku vězňů a srovnávací skupiny. Byl vysloven předpoklad, že vězni vnímají vlastní sociální hodnotu, jako nižší, než s nimi porovnávaná srovnávací skupina. Tedy: H4: *Vnímaná sociální hodnota je u vězeňské populace významně nižší, než u běžné, párované populace.* Tuto hypotézu se podařilo spolehlivě potvrdit, jelikož kritická hodnota byla překročena a p nabylo hodnoty menší než 0,001.

Vězeňskou populaci lze bez diskuze považovat za sociální skupinu s nízkým společenským statutem. V konsonanci se zjištěním, která učinil Henry (2009), tedy, že u skupin s nízkým sociálním statutem se vyskytuje zvýšená nastraženost k událostem, které by mohly ohrozit sociální hodnotu a že právě to může způsobovat atribuční chyby a reaktivní agresivitu; jsou i zjištění autorova, tedy že vězeňská populace vnímá svou hodnotu jako signifikantně nižší, než srovnávací skupina.

Potvrdil také, že lidé ze skupin s nízkým sociálním statutem chtějí být ostatními vnímáni jako hodnotní, ale cítí, že takto vnímání nejsou (Henry, 2011). Autorova zjištění tyto nálezy potvrzují. Slabou stránkou výzkumu nicméně může být, že problematika vnímání vlastní sociální hodnoty byla zjišťována pouze jednou metodou – *Social Worth Scale*. Nabízí se tedy otázka, zda by podobných výsledků bylo dosaženo i za pomoci jiných metod.

Autor se na druhou stranu domnívá, že v tomto případě výsledky nemusely být natolik zatíženy případným záměrným zkreslením z toho důvodu, že to, jak člověk vnímá svou vlastní hodnotu, není tolik zkresleno přesvědčením respondenta o „špatnosti“ v případě vysokých hodnot. Autorovým názorem je, že dosažení vysokých výsledků v testech agresivity, je mnohými respondenty považováno za „společensky horší“ výsledek, než když je dosaženo vysokých hodnot v metodě zjišťující vlastní vnímanou sociální hodnotu.

Zjištění by mohlo posloužit jako impulz pro zařazení programu, který by se zaměřil na to, jak vězni vnímají vlastní hodnotu a těm, kteří v souvislosti s tím zažívají psychickou nepohodu, by měla být nabídnuta pomoc. To, že díky nízké vnímané sociální hodnotě může u jedince vzniknout psychická nepohoda, vhodně okomentoval Henry (2011), kdy

uvedl, že vlastní vnímaná sociální hodnota je propojena se všemi aspekty existence člověka jakožto bytosti zařazené ve společnosti kde vládne hierarchie.

Je však otázkou, zda tato obtíž, nižší vnímaná sociální hodnota, zde byla již před spácháním trestného činu a uvězněním. Souvisí nižší sociální hodnota s nálepkou odsouzeného? Tuto problematiku by případně bylo možné rozpracovat například s podmíněčně odsouzenými.

K diskuzi o náhodnosti výběru pro získání reprezentativního vzorku, u populace vězňů je náhodnost výběru, jak instituce, tak konkrétního respondenta velmi složitá a výzkum prováděný podle těchto přísných kritérií by byl velmi náročný a zdlouhavý, pravděpodobně i v řádech let, proto by narazil na další problém a to je expirační doba nasbíraných dat. Provádění výzkumu s vězeňskou populací je zatíženo složitostmi a formálními překážkami, které na výzkumníka čekají, proto je třeba zvážit, zda neustoupit z vysoké náročnosti kritérií výběru vzorku a pokusit se získat, co nejvíce poznatků i za cenu snížení přísnosti pro výběr vzorku vězňů.

Slabinou celého výzkumu byla dle autora velikost vzorku a také fakt, že vzorek byl sebraný pouze v jedné věznici a to Vazební věznici Praha Pankrác. Vyšší diverzitou vězeňských institucí by byla snížena možnost lokálního zkreslení a také by případné zobecňování na populaci vězňů bylo jistě přesnější. Jak však již bylo zmiňováno výše, není snadné do vězeňských institucí proniknout za účelem provedení komplexních výzkumů. V mnohém záleží na faktu, nakolik je ředitel věznice nakloněn psychologickým šetřením – tedy i nakolik je obeznámen s tím, co takové šetření obnáší. Dalším faktorem, který je třeba zvážit, je ochota vězeňských psychologů spolupracovat s výzkumníkem a pomoci mu s celým výzkumem. Je třeba zdůraznit, že se jedná o jejich dobrovolnou činnost prováděnou mnohdy ve volném čase, až po skončení pracovní doby, proto nelze ochotnou spoluúčasť psychologů ve vězeňských institucích klást a priori jako požadavek.

K případnému zkreslení také pravděpodobně došlo díky skutečnosti, že vězni byli testováni hromadně. Z personálního a časového hlediska nebylo možné zajistit, aby byl každý vězeň testován samostatně a také o samotě v místnosti. Vzhledem k tomu, že autor dostal povolení na jeden den a vyplnění testového sešitu trvalo zhruba 30-40 minut, nebylo by možné za povolený čas nasbírat dostatečný počet respondentů. Hromadné testování s sebou však neslo obtíže, kdy si vězni vzájemně prohlíželi své odpovědi, mohlo se stát, že ve chvílích, kdy byl autor zaneprázdněn jinou činností, od sebe i opisovali a radili si.

Také nebylo u Rosenzweigova PFT provedeno plnohodnotné inquiry, ale spíše zrychlená verze, kdy si autor během 2-5 minut s každým respondentem prošel jeho sešit,

zkontroloval, zda odpověděl na všechny položky a u příliš krátkých nebo nejasných odpovědí se doptal na význam a udělal si pár poznámek.

Nicméně jak již bylo uvedeno výše v kapitole metod sběru dat, tak všichni účastníci výzkumu měli možnost využít na poslední straně testového sešitu papír, kde mohli zaznamenat cokoli, co je během vyplňování mohlo rušit a také se vyjádřit k tomu, zda myslí, že je během vyplňování mohlo cokoli ovlivnit. Nikdo z vězňů však nepsal o tom, že by byl čímkoli rušen a že by se cítil okolními podmínkami ovlivněn, někteří uvěznění naopak využili volný list k poděkování za autorův čas, který výzkumem strávil. Opět je však možné se zamyslet na míře porozumění textu, není stoprocentně jisté, že účastníci výzkumu textu zcela a plně porozuměli.

Jako doporučení pro další zkoumání by bylo vhodné zajistit větší vzorek odsouzených, také větší rozmanitost vězeňských institucí a pravděpodobně i připojení dalších metod pro zjišťování vnímané sociální hodnoty a pro zjišťování tendencí k agresivitě a agresivnímu jednání.

K zajištěním většího vzorku vězňů, jak poznamenává Tycová (2014) se také váže problematika vnitřní a vnější motivace k výzkumu a otázkou zůstává, zda a jak by se tato motivace proměnila po příslibení finanční či jiné odměny. Při větším vzorku vězeňské populace by bylo možné zkoumat, jestli se liší probírané fenomény také mezi jednotlivými násilnými trestnými činy.

Dalším doporučením také je, aby v případě užití PFT, bylo s každým vězněm možné provést plnohodnotné inquiry a aby měl možnost test vyplňovat v klidném prostředí, nikým nerušen, tak jak je uvedeno v manuálu. Tímto způsobem by bylo možné zajistit méně zkreslené výsledky.

Velmi zajímavým tématem k budoucímu prozkoumání by bezesporu bylo zaměřit se u vězeňské populace na ženy, které spáchaly násilné trestné činy. Pro vědecké účely by bylo velmi zajímavé explorovat, jak ženy, které jsou ve výkonu trestu za spáchané násilné trestné činy, interpretují nejasné sociální situace, zda je chápou jako agresivně laděné a zda se jejich výsledky budou lišit od výsledků srovnávací skupiny. V neposlední řadě by bylo přínosné porovnat jejich výsledky s muži uvězněnými za podobné trestné činy. U obou skupin by případně mohly být porovnávány dvě skupiny odsouzených, recidivisté, kteří jsou ve výkonu trestu opakovaně, spolu s prvotrestanými jedinci.

Agresivním chováním u uvězněných žen se například zabývaly výzkumnice C. Kruttschnitt & S. Krmpotich (1990), souvislost testosteronu a agresivity u žen situovaných v maximálně zabezpečených věznicích zkoumali Dabbs & Hargrove (1997), o přesah do

neuropsychologie ve výzkumu agresivity u uvězněných žen se postarali výzkumníci Daoust, Loper, Magaletta & Diamond (2006). Nakonec nepřímo, skrze poruchy osobnosti a recidivitu zkoumali ženskou agresivitu u vězeňkyň Salekin, Rogers, Ustad & Sewell (1998).

Přínosné by také v neposlední řadě mohlo být kombinovat kvantitativní přístup s kvalitativním, jelikož kombinací dojde pravděpodobně k hlubšímu prozkoumání dané problematiky.

Navzdory prezentovaným limitům se autor domnívá, že práce je přínosná zejména v opětovném prokázání souvislosti mezi agresivními tendencemi a interpretací nejasných sociálních situací. Podobně, jako ve výzkumu, který zpracovala Okrouhlická (2015) může autorova práce přispět k narušení stereotypu, že vězeňská populace je v každém případě agresivnější, než lidé, kteří ve vězení nejsou, protože stejně jako v její práci, tak ani v autorově nemohl být tento zdánlivě logický předpoklad podpořen.

9 Souhrn

Pro účely výzkumu byly stanoveny čtyři hypotézy, prvním zkoumaným předpokladem bylo, že existuje souvislost, mezi sklony k agresi a agresivní interpretací nejasných sociálních situací (H1), tato souvislost se spolehlivě potvrdila. Druhou hypotézu, tedy že vězni odsouzení za násilnou trestnou činnost interpretují nejasné sociální situace častěji jako agresivní (H2) se prokázat nepodařilo. Vězni (n=30) se v interpretaci nejasných sociálních situací v zásadě nelišili od srovnávací skupiny (n=30).

Třetí hypotéza se týkala otázky agresivity a byl vysloven předpoklad, že vězni jsou na základě testu agresivity měřícího reaktivitu na frustrující situace agresivnější, než srovnávací skupina (H3). Tento předpoklad se rovněž nepodařilo potvrdit, agresivita zaměřená na okolí se u vězňů a srovnávací populace nikterak signifikantně nelišila, tuto hypotézu bylo proto třeba pro nepřesvědčivost důkazů zavrhnout.

Poslední hypotéza byla zaměřena na vnímanou sociální hodnotu a předpokladem bylo, že vlastní vnímaná sociální hodnota u vězeňské populace bude významně nižší, než u srovnávací skupiny (H4). Tato hypotéza byla spolehlivě potvrzena a bylo tedy zjištěno, že vězni vnímají svou hodnotu, jako signifikantně nižší, než srovnávací skupina.

Při využití autorova výzkumu v praxi by bylo vhodné napomáhat uvězněné populaci ke zvyšování vlastní sociální hodnoty, jelikož ačkoliv se (vězni v autorově

výzkumném vzorku) dopustili násilí na jiných lidech, je nevhodné aby zažívali psychickou nepohodu v tomto směru, už jen kvůli zjištění jiných autorů diskutovaných výše, tedy že vnímání vlastní sociální hodnoty jako nízké může vést k reaktivní agresi (Henry, 2009). Navíc z hlediska lidského, sami vězni jsou lidskými bytostmi a trestem pro ně má být na soudem vyměřený čas omezení pohybu na svobodě, ne snížení jejich sociální hodnoty a z toho vyplývající psychická nepohoda.

Také potvrzení zjištění, že souvislost mezi agresivitou a tím, jak lidé chápou sociální situace, opravdu existuje, by dle autorova názoru mělo vést k hlubšímu zkoumání dané problematiky u různých populací, nakolik je toto zjištění převeditelné do psychologické a jiné praxe, je prozatím nejasné. V případě, že však bude objevena souvislost mezi agresivitou a interpretací nejasných sociálních situací u konkrétních skupin, tak by mohlo být vhodné u těchto kohort zavést program, který by jedince edukoval v tom, jak porozumět sociálním situacím a v případě, že jsou nejasné, jak získávat relevantní informace a nečinit rozhodnutí založené na neporozumění.

ZÁVĚR

Práce je standardně rozdělena na teoretickou a empirickou část. V části teoretické se autor postupně zabýval problematikou *agresivity* a *agrese*, popsal teorie a modely agresivity, dále agresivitu rozdělil podle povahy a popsal formy agrese. Zabýval se také zdroji agresivity. Dalším klíčovým tématem byla problematika *kriminality* a *kriminální agrese*, kde se také zabýval pachateli násilných trestných činů, předložil také typologie pachatelů trestných činů tohoto typu. Poslední kapitolou byly *nejasně sociální situace*, kde je nejprve popsal obecně, poté se snažil o vhled do jejich souvislosti s dětstvím a dospíváním, vlivem skupiny a krátce i popsal možné souvislosti s duševními poruchami a onemocněními. Zabýval se také takzvaným hostile attribution biasem a jeho souvislostí s vnímanou sociální hodnotou.

V empirické části si autor kladl za cíl prozkoumat vztah mezi *agresivitou* a *nejasnými sociálními situacemi*. Poté se zabýval porovnáním vězeňské populace se srovnávací skupinou z populace běžné, kterou s vězni pároval. Skupiny byly srovnávány v chápání sociálních situací a v míře na okolí orientované agresivitě. Posledním předmětem zkoumání byla premisa o rozdílnosti v míře vnímané *sociální hodnoty* u sebe sama.

Autor se v diplomové práci snaží zejména o rozšíření vědeckých poznatků o nejasných sociálních situacích a agresivitě, v psychologické společnosti. Poznatků o nejasných/nejednoznačných sociálních situacích je stále velmi málo, navzdory faktu, že se s ne zcela a jednoznačně pochopitelnými situacemi každý člověk setkává poměrně často. Rozšíření vědomostí a informovanosti nemůže být v tomto případě na škodu, jelikož pokud máme něčemu porozumět, potřebujeme nejdříve získat potřebné informace, právě proto, aby naše chování bylo přiléhavé konkrétní situaci.

Ačkoliv se autoru nepodařilo prokázat, že by vězeňská populace odpykávající si tresty za násilnou kriminalitu interpretovala a reagovala na nejasné sociální situace agresivněji, přesto autor věří, že v určitých případech, by nepochopení situace mohlo vést k nepřiléhavé agresivní reakci.

Chtěl by proto povzbudit vědce a studenty nacházející uplatnění v sociální psychologii, aby se věnovali této problematice. Jelikož jen díky poctivé a pilné vědecké práci může být dosaženo porozumění. Doporučením pro každého z nás může být na první pohled snadná rada, pokud něčemu nerozumíme, tak se ptejme, získávejme dostatek informací a až poté jednejme.

Důvody jsou prosté, pokud něco uděláme, nebo řekneme, už to nikdy nelze neudělat, nelze to vrátit zpět. Jak píše Frankl (2006), rozhodnutím pro jednu volbu odsuzujeme navždy v nebytí všechny ostatní možné volby, které jsme v tu danou chvíli mohli udělat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Abramson, L. Y., Seligman, M. E., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.

Adams, S. H., & John, O. P. (1997). A hostility scale for the California Psychological Inventory: MMPI, Observer Q-Sort, and Big-Five Correlates. *Journal of Personality Assessment*, 69, 408–424.

Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30, 47-88.

Adler, F., Mueller, G. O., Laufer, W. S. (1991). *Criminology*. New York: MacGraw-Hill.

Adler, N. E., Epel, E. S., Castellazzo, G. & Ickovics, J. R. (2000). Relationship of subjective and objective social status with psychological and physiological functioning: Preliminary data in healthy, White women. *Health Psychology*, 19, 586-592.

Anderson, C. A., Buckley, K. E., & Carnagey, N. L. (2008). Creating your own hostile environment: A laboratory examination of trait aggression and the violence escalation cycle. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 462-473.

Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.

Anderson, C.A., & Huesmann, L.R. (2003). Human aggression: A social-cognitive view. In M. A. Hogg & J. Cooper (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 296–323). London: Sage Publications.

Argyle, M., Furnham, A., Graham, J. A. (1981). *Social situations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bailey, C. A., & Ostrov, J. M. (2008). Differentiating forms and functions of aggression in emerging adults: Associations with hostile attribution biases and normative beliefs. *Journal of Youth and Adolescence*. 37, 713–722.

Бастрыкин, А. И. (2008). *Криминалистика - Техника, тактика и методика расследования преступлений*. Санкт-Петербург: Ореол.

Berkowitz L. 1993. Pain and aggression: some findings and implications. *Motivation and Emotion*. 17, 277–293.

Berkowitz, L. (1974). Some determinants of impulsive aggression: Role of mediated associations with reinforcements for aggression. *Psychological Review*. 81, 165-176.

Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*. 106, 59-73.

Berkowitz, L. (1990). On the formulation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychologist*. 45, 494-503.

Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its Causes, Consequences and Control*. New York: McGraw-Hill.

Berkowitz, L., Harmon-Jones, E. (2004). Toward an Understanding of the Determinants of Anger. *Emotion*. 4, 107-130.

Berkowitz, L., LePage, A. (1967). Weapons as aggression eliciting stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*. 7, 202-207.

Burt S. A., Mikolajewski A. J., Larson C. L. (2009). Do aggression and rule-breaking have different interpersonal correlates? A study of antisocial behavior subtypes, negative affect, and hostile perceptions of others. *Aggressive Behavior*. 35, 453–461.

Bushman, B. J. & Anderson, C. A., (2002). Violent video games and hostile expectations: A test of the general aggression model. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 24, 949-960.

Bushman, B., & Huesmann, L. R. (2001). Effects of televised violence on aggression. In D. Singer & J. Singer (Eds.), *Handbook of children and the media* (s. 223-253). Thousand Oaks, California: Sage.

Čáp, D. (2011). *Tvorba uživatelské příručky PFT (C-W)*. (Rigorózní práce). Praha: FF UK.

Čáp, D. (2015). *Úprava, ověření, standardizace a příprava pro vydání aktualizované projektivní metody PFT (C-W) pro dospělé*. (Disertační práce). Praha: FF UK.

Čermák, I. (1990). *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta.

Čermák, I. (1998). *Dětská agrese*. Brno: CERM akademické nakladatelství.

Chen, E. Matthews, K. A. & Zhou, F. (2007). Interpretations of Ambiguous Social Situations and Cardiovascular Responses in Adolescents. *Annals of Behavioral Medicine*. 34, 26-36.

Chorpita, B. F., Albano, A. M., & Barlow, D. H. (1996). Cognitive processing in children: Relation to anxiety and family influences. *Journal of Clinical Child Psychology*. 25, 170–176.

Coccaro, E. F., Noblett, K. L., & McCloskey, M. S. (2009). Attributional and emotional responses to socially ambiguous cues: Validation of a new assessment of social/emotional information processing in healthy adults and impulsive aggressive patients. *Journal of Psychiatric Research*, 43, 915-925.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*. 44, 588-608.

- Coyne, S. M., & Archer, J. (2004). Indirect aggression in the media: A content analysis of British television programs. *Aggressive Behavior*. 30, 254-271.
- Coyne, S. M., & Archer, J. (2005). The Relationship Between Indirect and Physical Aggression on Television and in Real Life. *Social Development*. 14, 324-338.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information: Processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*. 115, 74-101.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*. 66, 710-722.
- Dabbs, J. M. & Hargrove, M. F. (1997). Age, Testosterone, and Behavior Among Female Prison Inmates. *Psychosomatic Medicine*. 59, 477-480.
- Damasio, H., Grabowski, T., Frank, R., Galaburda, A. M. & Damasio, A. R. (1994). Return of Phineas Gage: Clues About the Brain from the Skull of a Famous Patient. *Science*. 264, 1102-1105.
- Daoust, S. W., Loper, A. B., Magaletta, P. R. & Diamond, P. M. (2006). Neuropsychological dysfunction and aggression among female federal inmates. *Psychological Services*. 3, 89-96.
- Davis, J. (2012). *Social Status Differences In Hostile Attribution Biases and Reactive Aggression*. (Disertační práce). Chicago, Illinois: DePaul University.
- De Castro, B. O., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: a meta-analysis. *Child Development*. 73, 916-934.
- Denson, T. F., Mehta, P. H., & Ho, T. D. (2012). Endogenous testosterone and cortisol jointly influence reactive aggression in women. *Psychoneuroendocrinology*. 38, 416-424.

- DeWall, C. N., Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2011). The general aggression model: Theoretical extensions to violence. *Psychology of Violence*. 1, 245-258.
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development*. 51, 162-170.
- Dodge, K. A. (1986). A social information processing model of social competence in children. In M. Perlmutter (Ed.), *Minnesota symposium on child psychology* (pp. 77–125). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dodge, K. A. (2006) Translational science in action: hostile attributional style and the development of aggressive behavior problems. *Developmental Psychopathology*. 18, 791–814.
- Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., & Ressler, R. K. (1992). *Crime Classification Manual: A Standard System For Investigating and Classifying Violent Crimes*. New York: Lexington Books.
- Eckhardt, C. I., Barbour, K. A., & Davison, G. C. (1998). Articulated thoughts of maritally violent and nonviolent men during anger arousal. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 66, 259–269.
- Epps, J., & Kendall, P., C. (1995). Hostile attributional bias in adults. *Cognitive Therapy and Research*. 19, 159–178.
- Epstein, S., & Taylor, S. P. (1967). Instigation to aggression as a function of degree of defeat and perceived aggressive intent of the opponent. *Journal of Personality*. 35, 265–289.
- Eron, L. D. & Huesmann, L. R. (1986). *Television and the Aggressive Child: A Cross-National Comparison*. London: Routledge.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.

- Fischer, S. & Škoda, J. (2009). *Sociální patologie, analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada.
- Fox, J. A. & Levin, J. (2015). *Extreme Killing: Understanding serial and mass murder*. Thousand Oaks: Sage.
- Frankl, V. E. (2006). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
- Fromm, E. (1997). *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Lidové noviny.
- Funder, D. C. (1987). Errors and mistakes: Evaluating the accuracy of social judgment. *Psychological Bulletin*. 101, 75-90.
- Geberth, V. (2006). *Practical homicide investigation*. USA: CRC Press.
- Geen, R. G. (2001). *Human Aggression*. Philadelphia: Open University Press.
- Gibson, J. (1960). The concept of the stimulus in psychology. *American Psychologist*. 15, 694-703.
- Groth, A. N., Burgess, A. W., Holmstrom, L. L. (1977). Rape: Power, anger, and sexuality. *American Journal of Psychiatry*. 134, 1239-1243.
- Groth, A. N. (1979). *Men who rape: the psychology of the offender*. New York: Plenum Press.
- Hadwin, J., Frost, S., French, C. C., & Richards, A. (1997). Cognitive processing and trait anxiety in typically developing children: Evidence for an interpretation bias. *Journal of Abnormal Psychology*. 106, 486-490.
- Hatfield, E., & Rapson, R. L. (1995). *Love and sex: Cross-cultural perspectives*. New York: Allyn and Bacon.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.

Henry, P. J. (2009). Low-status compensation: A theory for understanding the role of status in cultures of honor. *Journal of Personality and Social Psychology*. 97, 451-466.

Henry, P. J. (2011). The role of stigma in understanding ethnicity differences in authoritarianism. *Political Psychology*. 32, 419-438.

Heretik, A. (1993). *Základy forenznej psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Heretik, A. (2004). *Forezná psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá.

Hermann, M. A., & Finn, A. (2002). An ethical and legal perspective on the role of school counselors in preventing violence in schools. *Professional School Counseling*. 6, 46-54.

Himmelfarb, S. et al. (1974). Attribution: Perceiving the cause of behavior. *Behavioral Science*. 19, 213-215.

Holmes, R.M., & DeBurger, J. (1988). *Serial Murder: Studies in Crime, Law and Justice (Vol.2)*. Newbury Park, CA: Sage.

Holmes, S. T., Tewksbury, R., & Holmes, R. M. (1999). Fractured identity syndrome: A new theory of serial murder. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 15, 262-272.

Holtzworth-Munroe, A. (1991). Applying the social information processing model to maritally violent men. *The Behavior Therapist*. 14, 129-132.

Holtzworth-Munroe, A., & Hutchinson, G. (1993). Attributing negative intent to wife behavior: The attributions of maritally violent versus nonviolent men. *Journal of Abnormal Psychology*. 102, 206-211.

Janiszewski, Ch., Wyer, R. S. (2014). Content and process priming: A review. *Journal of Consumer Psychology*. 24, 96-118.

Jin, X., Eagle, M., & Keat, J. E. (2008). Hostile attribution bias, early abuse, and social desirability in reporting hostile attributions among Chinese immigrant batterers and nonviolent men. *Violence and Victims*. 23, 773–786.

Kaiser, G. (1989). *Kriminologie*. Heidelberg: UTB, C. F. Müller.

Kenrick, D., Neuberg, S., L., & Cialdini, R., B. (2009). *Social Psychology: Goals in Interaction*. New York: Pearson.

Keppel, R. D., & Walter, R. (1999). Profiling killers: A revised classification model for understanding sexual murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 43, 417-437.

Knyazev G. G., Bocharov A. V., Slobodskoj-Plusnin J. Y. (2009). Hostility and gender related differences in oscillatory responses to emotional facial expressions. *Aggressive Behavior*. 35, 502–513.

Koukolík, F. & Drtilová, J. (1996). *Vzpouřa deprivantů*. Praha: Makropulos.

Kruttschnitt, C. & Krmptich, S. (2006). Aggressive behavior among female inmates: An exploratory study. 7, 371-389.

Kunšta, C. (2014). *Interpretace nejasných sociálních situací a sklony k agresii*. (Bakalářská práce). České Budějovice: PF JU.

Larkin, R. W. (2009). The Columbine legacy: Rampage shootings as political acts. *American Behavioral Scientist*. 52, 1309-1326.

Latané, B. & Rodin, J. (1969). A lady in distress: Inhibiting effects of friends and strangers on bystander intervention. *Journal of Experimental Social Psychology*. 5, 189-202.

Lovaš, L. (2010). *Agresia a násilie*. Bratislava: Ikar.

- Matthews, B. A., & Norris, F. H. (2002). When is believing “seeing”? Hostile attribution bias as a function of self-reported aggression. *Journal of Applied Social Psychology*. 32, 1–32.
- Mehta, P. H., Josephs, R. A. (2010). Testosterone and cortisol jointly regulate dominance: Evidence for a dual-hormone hypothesis. *Hormones and Behavior*. 58, 898-906.
- Mercer, M. & Kyriazis, C. (1962). Results of the Rosenzweig picture-frustration study for physically assaultive prisoner mental patients. *Journal of Consulting Psychology*. 26, 490.
- Milich, R., & Dodge, K. A. (1984). Social information processing in child psychiatric populations. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 12, 471–490.
- Money, J., Gaskin R. J. a Hull, H. (1969). Impulse, aggression and sexuality in the XYY syndrome. *ST. John's Law Review*. 44, 220-235.
- Moser, J. S., Huppert, J. D., Foa, E. B. & Simons, R. F. (2012). Interpretation of ambiguous social scenarios in social phobia and depression: Evidence from event-related brain potentials. *Biological Psychology*. 89, 387-397.
- Muris, P., Rapee, R., Meesters, C., Shouten, E., & Geers, M. (2003). Threat perception abnormalities in children: The role of anxiety disorders symptoms, chronic anxiety, and state anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*. 17, 271–287.
- Nakonečný, M. (2004). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Netík, K., Netíková, D. & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck.
- Newman, K. S., Fox, C., & Harding, D. (2007). *Rampage: The social rous of school shootings*. New York: Basic Books.
- Okrouhlická, K. (2015). *Reaktivita a tolerance k frustraci z pohledu psychologie u odsouzených pachatelů trestné činnosti*. (Diplomová práce). Praha: FF UK.

Poněšický, J. (2010). *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton.

Remišová, M., Kokavec, M. (1987). *Právna výchova pre medikov*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Ressler, R.K., Burgess, A.W., Douglas, J.E., Hartman, C.R., & D'Agostino, R.B. (1986). Sexual killers and their victims: Identifying patterns through crime scene analysis. *Journal of Interpersonal Violence*. 1, 288-308.

Rosenzweig, S. (1945). The picture-Association Method and its Application in a Study of Reaction to Frustration. *Journal of Personality Assessment*. 14, 3-23.

Rosenzweig, S. (1963). Validity of the Rosenzweig Picture-Frustration Study with felons and delinquents: Comment. *Journal of Consulting Psychology*. 27, 535-536.

Rushton, J. P. (1988). Genetic similarity, mate choice, and fecundity in humans. *Ethology and Sociobiology*. 9, 329-333.

Salekin, R. T., Rogers, R., Ustad, K. L. & Sewell, K. W. (1998). Psychopathy and recidivism among female inmates. *Law and Human Behavior*. 22, 109-128.

Samenow, S. E. (1984). *Inside the criminal mind*. New York: Random House.

Schachter, S., Singer, E. J. (1962). Cognitive, Social, and Physiological determinants of emotional state. *Psychological review*. 69, No. 5.

Schlesinger, L. B. (2004). *Sexual murder: Catathymic and compulsive homicides*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Schlesinger, L. B. (2004). Classification of antisocial behavior for prognostic purposes: study the motivation, not the crime. *The Journal of Psychiatry & Law*. 34, 191-219.

- Schlesinger, L. B. (2009). Psychological profilig: Investigative implications from crime scene analysis. *The Journal of Psychiatry & Law*. 37, 73-84.
- Schönenberg, M., & Jusyte, A. (2014). Investigation of hostile attribution bias toward ambiguous facial cues in antisocial violent offenders. *European Archive sof Psychiatry and Clinical Neuroscience*. 264, 61-69.
- Schwarz, S. (1986). *Classic studies in psychology*. California: Mayfield Publishing Company.
- Serin, R., C. (1991). Psychopathy and violence in criminals. *Journal of Interpersonal Violence*. 6, 423-431.
- Shubert, L., Nikšová, G. (1972). *Úvod do kriminológie*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Singer, D. & Singer, J. (1986). Family experiences and television Viking as predictors of children's imagination, restlessness, and aggression. *Journal of Social Issues*. 42, 107-124.
- Smolík, P. (1996). *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha: MAXDORF.
- Spielberger, C. D. (1988). *Manual for the State-Trait Anger Expression Inventory (STAXI)*. Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.
- Stein, M. L., Schlesinger, L. B. & Pinizzotto, A. J. (2010). Necrophilia and Sexual Homicide. *Journal of Forensic Science*. 55, 443-446.
- Stochholm, K., Bojesen, A., Jensen, A. S., et al. (2012). Criminality in men with Klienefelter's syndrome and XYY syndrome: a cohort study. *BMJ Open*. doi:10.1136/bmjopen-2011-000650
- Svoboda, M., Češková, E. & Kučerová, H. (2012). *Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy*. Praha: Portál.

Svoboda, M., Humpolíček, P. & Šnorek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.

Tackett, J. L., Herzhoff, K., Harden, K. P., Pafe-Gould, E., & Josephs, R. A. (2014). Personality x hormone interactions in adolescent externalizing psychopathology. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. 5, 235-246.

Terburg, D., Morgan, B., & van Honk, J. (2009). The testosterone-cortisol ratio: A hormonal marker for proneness to social aggression. *International Journal of Law and Psychiatry*. 32, 216-223.

Turvey, B. E. (2008). *Criminal profiling: an introduction to behavioral evidence analysis*. Burlington: Academic Press.

Tycová, K. (2014). *Analýza vztahů a souvislostí mezi biologickými a psychickými markery, výchovným stylem a formátem rodiny u lidí s asociálním chováním a lidí s prosociálním chováním*. (Diplomová práce). Brno: FF MU.

Underwood, M. K. (2003). *Social Aggression among Girls*. New York: The Guilford Press.

Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb. (2015). *Trestní zákoník*. Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o.

Valla, J. M., Ceci, S. J. & Williams, W. M. (2011). The Accuracy of Inferences about Criminality based on facial Appearance. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*. 5, 66-91.

Visser, Y. L. (2003). Ambiguity in learning: Issues and implications for instructional design. *Paper presented at the International Conference of the Association for Educational Communications and Technology*, Anaheim, CA, October 22-25.

Vronsky, P. (2004). *Serial Killers*. New York: Berkley Books.

Warren, J., Hazelwood, R. R., & Dietz, P. E. (1996). The sexually sadistic serial killer. In O'Reilly-Fleming, T. (Ed.). *Serial and mass murder: Theory, research and policy*. Toronto: Canadian Scholars Press.

Weiss, P. (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada.

Wilkowski, B., M., Robinson, M., D., Gordon, R., D., Troop-Gordon, W. (2007) Tracking the evil eye: trait anger and selective attention within ambiguously hostile scenes. *Journal of Research in Personality*. 41, 650–666.

Wood, W., Wong, F. Y. & Chachere, J. G. (1991). Effects of media violence on viewers aggression in uncounstrained social interaction. *Psychological Bulletin*. 109, 371-383.

Wu, L., Zhang, H., Chiu, R. K., Kwan, H. K., He, X. (2014). Hostile Attribution Bias and Negative Reciprocity Beliefs Exacerbate Incivility's Effects on Interpersonal Deviance. *Journal of Business Ethics*. 120, 189-199.

Záhorská, J. (2007). *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál.

Zillman, D., Bryant, J. (1974). Effect of residual excitation on the emotional response to provocation and delayed aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 30, 782-791.

Ziv, Y., Leibovich, I., Shechtman, Z. (2013). Bullying and Victimization in Early Adolescence: Relations to Social Information Processing Patterns. *Aggressive Behavior*. 39, 482-492.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled deskriptivní statistiky mezi vzorkem vězňů (n=30) a srovnávací skupinou (n=30).....	47
Tabulka 2 Přehled výsledků testu normality rozložení u metod PFT, SWS, DSS a SIP-AEQ	48
Tabulka 3 Přehled výsledků korelační analýzy mezi metodami PFT, DSS a SIP-AEQ....	48
Tabulka 4 Výsledky <i>t</i> -testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – n=30 vězňů a n=30 srovnávací skupina v DSS a SIP-AEQ.....	49
Tabulka 5 Výsledky <i>t</i> -testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – n=30 vězňů a n=30 srovnávací skupina v PFT	49
Tabulka 6 Výsledky <i>t</i> -testu nezávislých vzorků mezi srovnávanými skupinami – n=30 vězňů a n=30 srovnávací skupina v SWS.....	50

PŘÍLOHY

Úvodní Screeningový dotazník

I. Věk: _____

II. Rodinný stav:

(správnou odpověď zakroužkujte)

1. Svobodný
2. Ženatý
3. Rozvedený
4. Ovdovělý
5. V dlouhodobém partnerském vztahu (rok a více)

III. Místo bydliště (kraj):

1. Jihočeský
2. Jihomoravský
3. Karlovarský
4. Královéhradecký
5. Liberecký
6. Moravskoslezský
7. Olomoucký
8. Pardubický
9. Plzeňský
10. Praha
11. Středočeský
12. Ústecký
13. Vysočina
14. Zlínský

IV. Nejvyšší dosažené vzdělání:

1. Nedokončené základní vzdělání
2. Praktická škola (Zvláštní škola)
3. Základní
4. Vyučen
5. Střední
6. Vyšší odborné
7. Vysoká škola

VI. Jste:

1. Prvotrestaný
2. Opakovaně trestaný

Dotazník sociálních situací

Instrukce: Pro následující škálu, nás zajímá, jak byste reagoval, nebo se cítil v každé z předložených situací. Prosím zodpovězte následující položky za pomoci přiložené škály.

1 Nesouhlasím	2 Spíše nesouhlasím	3 Spíše souhlasím	4 Souhlasím	
1) Když vidím kamaráda, jak si bez mého vědomí vzal mou propisku, naštve mne to.	1	2	3	4
2) Myslím, že se ke všem chovám přátelsky.	1	2	3	4
3) Když mne někdo předběhne ve frontě, vyjedu na něj.	1	2	3	4
4) Když do mne někdo v tlačeni vrazí, chtěl bych mu to oplatit.	1	2	3	4
5) Když někdo vrátí nalezenou věc, myslím, že to udělal proto, že je dobrý člověk.	1	2	3	4
6) Mám s lidmi velkou trpělivost.	1	2	3	4
7) Když se mne někdo delší dobu dívá, rozčiluje mne to.	1	2	3	4
8) Nevadilo by mi, kdyby mi kamarád bez dovolení vypil mou coca-colu.	1	2	3	4
9) Když mne učitel/dozor/nadřízený napomene, tak se domnívám, že si na mě zasednul.	1	2	3	4
10) Konflikty řeším bez násilí.	1	2	3	4

SIP-AEQ

Instrukce: Prosím přečtete si tyto krátké příběhy o vztazích s ostatními lidmi a odpovězte na všechny otázky položené v souvislosti s příběhem, tak čestně, jak můžete. Prosím zakroužkujte Vámi zvolenou odpověď.

Příběh 1: Svému příteli řeknete něco osobního a požádáte ho, aby o tom s nikým jiným nemluvil. Za pár týdnů nicméně zjistíte, že o tom ví spousta lidí. Zeptáte se svého kamaráda, proč to řekl jiným lidem a on odpoví: „No, vlastně ani nevím, prostě se to tak stalo a nepřišlo mi, že je to nějak vážné.“

Proč Váš kamarád sdílel Vaše tajemství, ačkoliv jste ho požádal/a, aby to nikomu dalšímu neříkal? Ohodnoťte prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále od 0-3:

0 - Naprosto nepravděpodobné, 1 - Nepravděpodobné, 2 - Pravděpodobné, 3 - Zcela pravděpodobné

A1. Můj kamarád chtěl odhalit mé tajemství.	0	1	2	3
A2. Můj kamarád chtěl udělat na druhé lidi dojem tím, že zná tajemství o mně.	0	1	2	3
A3. Můj kamarád zapomněl, že pro mě to bylo důležité tajemství.	0	1	2	3
A4. Můj kamarád chtěl, abych se cítil/a hloupě.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a našťvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 2: Představte si, že jste v klubu karate a máte prokázat své schopnosti instruktorovi. Jste přiřazen/a, abyste bojoval/a s členem klubu, kterého moc neznáte. Zatímco jste hodnocen/a, protivník Vás zasáhne jinak, než jste se učili a zásahem Vás zraní.

Proč myslíte, že Vás protivník zasáhl jinak, než jste se učili?

Ohodnoťte prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále 0-3.

A1. Můj kolega z karate klubu mě chtěl fyzicky zranit.	0	1	2	3
A2. Můj kolega z karate klubu chtěl vyhrát zápas.	0	1	2	3
A3. Můj kolega z karate klubu mě zasáhl omylem.	0	1	2	3
A4. Můj kolega z karate chtěl, abych vypadal/a hloupě.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a našťvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 3: Brzy jednoho rána jdete do plné kavárny, koupit si šálek kávy. Zatímco čekáte ve frontě, někdo, koho vídáte v kavárně pravidelně, ale osobně ho neznáte, Vás ve frontě předběhne.

Proč myslíte, že Vás tento člověk předběhl?

Ohodnoťte prosím pravděpodobnost každého z tvrzení na škále 0-3.

0 - Naprosto nepravděpodobné, 1 - Nepravděpodobné, 2 - Pravděpodobné, 3 - Zcela pravděpodobné

A1. Ten člověk chtěl, abych si ve frontě na kávu počkal/a déle.	0	1	2	3
A2. Ten člověk pospíchal do práce.	0	1	2	3

A3. Ten člověk si neuvědomil, že mě předběhl.	0	1	2	3
A4. Ten člověk chtěl, abych se cítil/a nedůležitý/á.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 4: Představte si, že jste spolu se skupinou kolegů z práce jeli na služební cestu. Zatímco jste v hotelu a čekáte na zákazníka, zastavíte se, abyste si koupil/a šálek kávy. Znenadání, jeden z Vašich kolegů z práce, do Vás vrazí a káva se Vám vylije na košili. Káva je horká a Vaše košile je teď mokrá.

Proč myslíte, že do Vás Váš kolega vrazil?

Ohodnot'te pravděpodobnost každého tvrzení na škále od 0-3.

A1. Můj kolega z práce chtěl, abych se kávou opařil/a .	0	1	2	3
A2. Můj kolega z práce byl příliš zabrán do úvah o nadcházejícím meetingu.	0	1	2	3
A3. Kolega do mě vrazil náhodou.	0	1	2	3
A4. Můj kolega chtěl, abych před zákazníkem vypadal/a hloupě.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 5: Spolu s jedním z přátel si naplánujete na víkend krátký výlet. Velmi se na něj těšíte, nicméně na poslední chvíli Vám Váš kamarád oznámí, že už jet nechce a již má plány na víkend s někým jiným.

Proč myslíte, že Váš kamarád řekl, že už s Vámi nechce na jet na výlet?

Ohodnot'te prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále 0-3.

0 - Naprosto nepravděpodobné, 1 - Nepravděpodobné, 2 - Pravděpodobné, 3 - Zcela pravděpodobné

A1. Můj kamarád se mnou nechce trávit čas.	0	1	2	3
A2. Můj kamarád chtěl dělat něco jiného.	0	1	2	3
A3. Můj kamarád zapomněl na plány, které jsme spolu měli.	0	1	2	3
A4. Můj kamarád chtěl, abych se cítil/a nedůležitý/á.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 6: Jednoho dne v práci, jste se rozhodl/a zajít do kafetérie na oběd. Poté co si zakoupíte oběd, všimnete si, že u jídelních stolů je mnoho lidí a už nejsou žádné stoly volné. Poté zaregistrujete jednoho z kolegů, sedícího samotného u malého stolu a zeptáte se ho, zda se k němu můžete připojit. Váš kolega však odpoví „ne“.

Proč Vám kolega odpověděl „ne“?

Ohodnot'te prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále 0-3.

A1. Můj kolega mě nechtěl přijmout.	0	1	2	3
--	---	---	---	---

A2. Můj kolega chtěl prostě být sám.	0	1	2	3
A3. Můj kolega byl zamyšlený a neuvědomil si, že jsem ho požádal/a zda si mohu přisednout.	0	1	2	3
A4. Můj kolega chtěl, abych se cítil/a špatně.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 7: Představte si, že jste zašel/a na první setkání klubu/spolku, ke kterému jste se chtěl/a připojit. Rád/a byste se spřátelil/a s ostatními členy klubu. Zайдete ke skupince členů klubu a pozdravíte je, ale oni Vám neodpoví.

Proč myslíte, že Vám členové klubu na pozdrav neodpověděli?

Ohodnoťte prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále 0-3.

0 - Naprosto nepravděpodobné, 1 - Nepravděpodobné, 2 - Pravděpodobné, 3 - Zcela pravděpodobné

A1. Členové klubu mě chtěli ignorovat.	0	1	2	3
A2. Členové klubu byli zabraní do rozhovoru mezi sebou.	0	1	2	3
A3. Členové klubu neslyšeli můj pozdrav.	0	1	2	3
A4. Členové klubu chtěli, abych se cítil nedůležitý/á.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Příběh 8: Jednoho dne jedete do práce a ihned po tom, co zaparkujete, jiné auto zastaví na parkovacím místě vpravo od Vás. Jak ona osoba, Váš kolega z práce, vystupuje z auta, dveřmi na straně řidiče udělá rýhu na Vašem autě. Když začnete vystupovat, Váš kolega začne odcházet.

Proč myslíte, že se tento člověk takhle zachoval?

Ohodnoťte prosím pravděpodobnost každého tvrzení na škále od 0-3.

A1. Ten člověk chtěl poškodit mé auto.	0	1	2	3
A2. Ten člověk spíchal, aby se dostal včas do práce	0	1	2	3
A3. Ten člověk poškrábal mé auto omylem a nevěděl si toho.	0	1	2	3
A4. Ten člověk chtěl, abych se cítil/a nedůležitý/á.	0	1	2	3
B. Jak je u Vás pravděpodobné, že byste se cítil/a naštvaný/á, kdyby se to stalo Vám?	0	1	2	3
C. Jak moc je u Vás pravděpodobné, že byste se zachoval/a agresivně, kdyby se Vám tato situace stala?	0	1	2	3

Škála sociální hodnoty

Instrukce: Pro následující škálu, nás zajímá, jak vidíte sami sebe, ve vztahu ke světu kolem Vás. Prosím zodpovězte následující položky za pomoci přiložené škály.

1	2	3	4	5	6	7
Zcela Nesouhlasím	Nesouhlasím	Částečně Nesouhlasím	Něco mezi	Částečně Souhlasím	Souhlasím	Zcela Souhlasím

1) Cítím, že má hodnota, jako lidské bytosti, je napadána jinými lidmi ve společnosti.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

2) Věřím, že ostatní lidé ve společnosti si myslí, že jsem méně hodnotný, jako lidská bytost.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

3) Když kráčím po ulici, lidé na mě reagují tak, jako kdybych nebyl hodnotnou osobou.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4) Společnost bere lidi, jako jsem já, jako samozřejmost.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5) Společnost nedokáže rozpoznat můj pravý potenciál.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6) Společnost hodnotí lidi, jako jsem já, jako méně hodnotné, než jsou ostatní.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7) Média vyobrazují lidi, jako jsem já, v negativním světle.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

8) Nejsem respektován širší společností.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

9) Je důležité mít se pořád na pozoru.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

10) Většina lidí Vás zneužije, kdykoliv jim k tomu dáte příležitost.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

11) V současném světě můžeme věřit pouze nám samotným.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

12) Vždy jsem připraven bránit to, co je moje.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Informovaný souhlas

pro výzkumný projekt: Diplomová práce
období realizace: 2016

Vážený pane,

obracím se na Vás se žádostí o spolupráci na mém výzkumném projektu, jehož cílem je prozkoumat porozumění sociálním situacím u dospělých lidí, za pomoci přiložené testové baterie. Z účasti na projektu pro Vás vyplývají tyto výhody či rizika. Nikdo, kromě mě nebude obeznámen s vašimi subjektivními výsledky, ať už budou jakékoliv, nikterak Vám nepřihorší, ale ani nepřilepší v případném výkonu trestu, proto prosím o pravdivost podaných informací. Pokud s účastí na projektu souhlasíte, připojte podpis, kterým vyslovujete souhlas s níže uvedeným prohlášením. Velmi si vážím Vaší dobré vůle a Vašeho času, který případně obětujete pro vyplnění dotazníků.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném projektu. Řešitel projektu mne informoval o podstatě výzkumu a seznámil mne s cíli a metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, podobně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na projektu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou použity jen pro účely výzkumu a že výsledky výzkumu mohou být anonymně publikovány.

Měl jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit, měl jsem možnost se řešitele zeptat na vše, co jsem považoval za pro mne podstatné a potřebné vědět. Na tyto mé dotazy jsem dostal jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informován, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na projektu odstoupit, a to i bez udání důvodu.

Jméno, příjmení a podpis řešitele projektu: _____
_____ V _____ dne: _____

Jméno, příjmení a podpis účastníka: _____
_____ V _____ dne: _____